

Урок 1

Тема уроку. Слово в житті людини. Образне слово — першоелемент літератури. Початок словесного мистецтва: фольклор і літописи. Художня література як мистецтво слова. Види мистецтва

Мета уроку:

- **Навчальна:** визначити роль слова в житті людини.
- **Виховна:** виховувати інтерес до рідної мови.
- **Розвивальна:** зацікавити учнів красою світу і людської душі в художньому слові.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. *Забезпечення емоційної готовності до уроку*

2. *Актуалізація опорних знань у формі бесіди за питаннями*

- ◆ Щотаке «слово» і яке місце воно посідає в житті людини?
- ◆ Як використовується слово в усній народній творчості? Наведіть приклади.
- ◆ Який вплив мають слова на емоційний стан людини?
- ◆ Щотаке «українська література»? Яких її представників визнаєте? Наведіть приклади.
- ◆ Як вихованій людині слід вживати слова в мові? Як працюють зі словом письменники?

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Вступне слово вчителя*

— Вітаю вас у новому навчальному році! Разом із вами ми вивчатимемо українську літературу, ближче познайомимось із її скарбами та таємницями, зануримось у дивовижний світ слова, надзвичайних подій, мужніх героїв та яскравих вражень!

Наше знайомство зі словом потребує вашої уваги та бажання, тому що світ мови має свої закони. Щоб краще зрозуміти їх, ви повинні бути гарними читачами, співчувати героям та проживати усі події разом з ними, ставити себе на їхнє місце та оцінювати їхню поведінку, а слово допоможе вам у цьому.

Слово має дивовижні властивості розкривати сутність речей, краще сприймати світ навколо нас та будувати власне життя згідно з традиціями українського народу, дозволяє розмірковувати про добре і погане та обирати свій шлях у вирії сьогодення.

Відкрийте ваші серця українському слову та приготуйтеся до найзахопливішої подорожі у вашому житті! Отже, ми з вами вирушаємо в подорож стежками художнього слова. Усі готові? Тоді — вперед!

2. *Слово в житті людини*

Учитель. Перш ніж почати нашу подорож у країну слова, давайте разом з вами поміркуємо, що ж значить слово в людському розумінні, як воно впливає на людське життя. Для цього нам потрібно відповісти на декілька запитань. А які вони, ми зараз з вами дізнаємось.

Що значить слово у житті людини?

А слово значить це — буття!

Що значить мова у житті України?

А мова значить — майбуття!

Марія Куляба

Слово — це найменша самостійна і вільна одиниця мови, яка співвідноситься з предметом, явищем, ознакою, процесом, відношенням та ін. і основною функцією якого є позначення.

У слові з найдавніших часів відбивається пам'ять народу, бо немає майбутнього без минулого. Теперішньому поколінню треба плекати кожне слово рідної мови, передане нам у спадок від наших пращурів, вчити, розвивати та боронити свою мову, бо без неї народ втрачає самостійність та незалежність.

Мова — найкращий інструмент розуміння один одного. Первісні люди спілкувались спочатку малюнками, які викарбовували на скелях. У цих малюнках вони зображували тварин, різноманітні події та явища навколишнього світу, один одного тощо. Потім з'явилися жести, що полегшило спілкування. Минув час і людина почала розумітися через вигуки (вигуки — це звуконаслідування природних звуків), які згодом перетворились на слова, а ті, у свою чергу, утворили мову, яку ми з вами маємо змогу використовувати для спілкування сьогодні.

Спілкування — важлива частина нашого буття, але яким воно буде — залежить від нашого вміння використовувати мову. Вільне володіння словом дозволяє аргументовано дискутувати, вести цікаву бесіду, ненав'язливо підтримувати розмову, виголошувати привітання або будувати монологічне висловлювання,

◆ Чи любите ви спілкуватися з друзями? Що ви отримуєте в результаті?

◆ Як ви розумієте запропоновані прислів'я та приказки про слово?

1. Наймогутніша зброя — слово. 2. Слово — не горобець, вилетить — не піймаєш. 3. Від теплого слова і лід розмерзає. 4. Більше діла — менше слів. 5. Хто мовчить, той двох навчить.

3. Краса світу і людської душі в художньому слові

Художня література відрізняється від інших видів мистецтва тим, що єдиним матеріалом тут є слово. Художнє слово здатне відтворити картину справжнього життя, красу природи, а читач повинен відчувати все те, що намагається передати йому письменник.

Художня мова, маючи справу з уявою читача, здатна відтворити рухи, звуки, поведінку героя, його почуття. Саме в цьому полягає сила художнього слова та його зображувальних можливостей як матеріалу словесного мистецтва. Тому художню літературу нерідко ще називають мистецтвом мистецтва.

Що ж таке мистецтво? Це образне відтворення життя. Але видів мистецтва багато: музика, живопис, скульптура, балет, театр, кіно і художня література. Чим вони відрізняються один від одного? Насамперед — матеріалом, яким користується митець. Для Окомпозитора — це звук, для живописця — фарба, для скульптора — мармур, дерево, камінь тощо, а для творця художньої літератури — це слово.

Завдяки художньому слову ми можемо висловлювати наше захоплення героями, сюжетом, критикувати їх або співчувати. Саме воно здатне навчити нас цінувати красу світу і людської душі, розуміти один одного, підтримувати та шанувати особистість.

4. Образне слово — першоелемент літератури

Найважливішою відмінною ознакою художнього стилю від інших є образне відображення життя.

Щоб розуміти та сприймати художній твір, треба володіти образним мисленням. Без нього ми не зможемо побачити змальовані письменником картини дійсності, їхні барви та візерунки. Тому розвиток образного мислення — найважливіша умова формування людини як гармонійно розвиненого громадянина суспільства.

Що означає «образно мислити»? Насамперед — сприймати світ за допомогою словесних картин, а для цього потрібна розвинена уява та творча фантазія. Важливе місце в художній літературі відведено зоровим картинам, тому що письменники, подібно до митців, створюють пейзажі, образи предметів та яскравих речей тощо. Під час творення таких образів багато уваги приділяється світлу та тіні: схід і захід сонця, вечірня та ранкова зоря, блиск вогню, гра світла й мороку.

Образне мислення розвивається упродовж усього життя людини, перед нею постає безмежний світ, який треба пізнати, зрозуміти та навіть змінити.

Образ виникає в результаті сприйняття людиною навколишньої дійсності та її відображення в процесі розумової діяльності; це наше бачення картини світу чи його фрагментів, що включає нас самих, інших людей, просторове оточення і часову послідовність подій.

Образність мови — це здатність слів викликати чуттєві уявлення про щось. Істотними ознаками образності є: яскравість, метафоричність, різноманітність використовуваних засобів, точність, оригінальність тощо.

5. Теорія літератури

Художня література має свою особливу мову, якій властиві певні елементи, такі як образне слово.

Образне слово — це вираження засобами мови чуттєвого уявлення або асоціації про певний предмет дійсності. Наприклад, «кря» — це крик птаха; «крякати» — видавати такий крик і переносне значення — накликати нещастя.

ІV. УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ, ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Бесіда

- ▼ Яку роль грає слово в житті людини?
- ▼ Що містить у собі художнє слово? За допомогою чого воно передає красу світу?
- ▼ Що таке образ? Як він пов'язаний із художньою літературою?
- ▼ Наведіть власні приклади прислів'їв та приказок про слово. Як ви їх розумієте?

▼ Навіщо нам потрібна мова?

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підібрати та проаналізувати три прислів'я про слово та три прислів'я про мову. Уміти обґрунтовувати свою думку.

Урок 2

Тема уроку. Первісні уявлення про всесвіт і людину. „Про зоряний Віз”, „Чому пес живе коло людини?”

Мета:

- **Навчальна:** визначити місце міфології в доробку художньої літератури; вивчити поняття фольклору, легенди, міфу; ознайомитися з міфами та уявленнями первісних людей.
- **Виховна:** виховувати інтерес до міфологічного минулого українців.
- **Розвивальна:** розвивати уяву, логічне мислення, культуру зв'язного мовлення.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. *Забезпечення емоційної готовності до уроку*

2. *Перевірка домашнього завдання*

▼ Що таке образне слово?

▼ Які прислів'я та приказки про мову ви знаєте?

3. *Актуалізація опорних знань*

▼ Що таке «міф»? і чого він може нас навчити?

▼ Яких міфічних героїв ви знаєте? Наведіть приклади міфів, які вам знайомі.

▼ Яким первісним людям бачилисвіт? Як і вірування вони мали?

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Вступне слово вчителя*

Сьогодні ми з вами познайомимося з першими уявленнями людини про всесвіт та міфологічними оповіданнями, з яких ви зможете дізнатися багато цікавинок.

2. *Первісні уявлення про всесвіт і людину*

Первісними віруваннями людей були тотемізм, фетишизм та магія.

Тотемізм — це культ священних предків. Кожне плем'я мало своїх пращурів, які частіше за все ототожнювалися з тваринами. Але тотем — це не просто тварина, а божественна тварина, від якої, за віруваннями, пішли як тварини, так і люди.

Фетишизм — це обожнення предмета, який пов'язується з долею всього племені. Наприклад, деякі індійці визнавали себе дітьми Сонця, і вважали, що саме від його прихильності залежать їхні життя та добробут.

Магія — це спосіб впливу на предмет через використання містичних сил. Магія не могла змінювати якість предметів і явищ, але магічні слова і обряди мали вплив на людей, уселяючи віру в краще, «програмуючи» на успіх у задуманій справі.

4. *«Про зоряний Віз»*

4.1. *Пояснення назви.*

«Великий Віз» або «Велика Ведмедиця» — це сузір'я північної небесної півкулі, складається з семи великих зір та багатьох малих. Сім великих зір утворюють на небосхилі форму возу, за що й дістали таку назву. На території України спостерігається протягом цілого року.

4.2. **Тема:** демонстрування небайдужості, відповідальності, добросердечності та піклування про інших через образ головної героїні.

4.3. **Ідея:** захоплення чудовим прикладом поведінки чуйної та турботливої дівчини, яка робить усе можливе, щоб врятувати тих, хто цього потребує.

4.4. *Виразне читання міфу.*

4.5. *Аналіз легенди «Про зоряний Віз» у формі бесіди за питаннями:*

▼ Як одного дня трапилася напочатку легенди? Дочого вона призвела?

▼ Як почуття викликають у вас дії дівчини? Що побачили на її місці?

▼ Що, згідно з легендою, символізує зоряний Віз?

▼ Чи побачили ви надприродні явища в цій історії?

▼ Чого, на вашу думку, навчає цей міф?

5. *«Чому пес живе коло людини?»*

5.3.Тема: пошуки найкращого місця для життя собаки та істоти, яка може її захистити.

5.4.Ідея: демонстрування переваг людини серед інших представників світу живої природи.

5.5.Виразне читання та переказ міфу.

5.6.Обговорення змісту прочитаного твору за питаннями:

- ▼Щозмусило собаку податися на пошуки?
- ▼Чому він не залишався з тваринами, яких зустрів?
- ▼Хто став для собаки другом та захисником?
- ▼Як ви ставитесь до домашніх тварин? Чи маєте ви собаку?
- ▼Обґрунтуйте, чому людина—цар природи.

6. Теорія літератури

Фольклор (англ. folk-loge, букв.— «народна мудрість») — традиційна, художня, колективна, літературна або музична творча діяльність народу, яка засобами мови зберегла знання про життя і природу, давні культу і вірування, а також відбиток світу думок, уявлень, почуттів і переживань наших пращурів.

Легенда (лат. legenda — «те, що слід прочитати») — це жанр літератури і фольклору, усне народне оповідання про чудесну подію, що сприймається як достовірне.

Міф (від грец.— «казка», «переказ») — оповідання про минуле, навколишній світ, яке описує події за участю богів, демонів і героїв та історії про походження світу, богів і людства. племен.

ІV.УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ, ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тестове опитування

- 1.«Зоряний Віз» — це:
А небесне сузір'я;
Б назва міста;
В візок, прикрашений зірками;
Г зоряний пил.
2. Нащо дівчина пішла шукати воду?
А Бо не було чим прати одяг;
Б бо сама дуже хотіла пити;
В щоб мати не вмерла від спраги;
Г хотіла скупатися.
3. Кого зустріла дівчина по дорозі додому?
А Гарного парубка;
Б вмираючих від спраги чоловіків;
В веселих подружок;
Г свою матір.
4. Як утворився на небі «Зоряний Віз»?
А Дівчина сама дала таку назву схожим зорям;
Б зірки рухались самі по собі, доки не утворили віз;
В ніхто не знає як. Мабуть, він завжди там був;
Г зорі вилетіли на небо з перекинутого глечика дівчини.
5. Якого товариша хотів мати пес?
А Найкрасивішого;
Б найсильнішого;
В найбільшого за розміром;
Г найвеселішого.
6. Яку тварину не зустрічав пес у своїй подорожі?
А Ведмедя;
Б лева;
В зайця;
Г вовка.
7. Чому пес постійно змінював друзів?
А Через сварки;
Б через страх;
В через цікавість;

- Г через погані умови життя.
8. Як пес зрозумів, що людина — найсильніша від усіх тварин?
А *ї боявся навіть лев;*
Б в неї була рушниця;
В вона годувала інших тварин;
Г вона мала найгучніший голос.
9. Що з наведеного не належить до фольклору?
А Анекдоти;
Б веснянки;
В притчі;
Г *міфи.*
10. Міфи про сонце — це:
А есхатологічні міфи;
Б *астральні міфи;*
В космогонічні міфи;
Г етимологічні міфи.
11. До первісних вірувань людей не належить:
А тотемізм;
Б фетишизм;
В *вокультизм;*
Г магія.
12. Який князь хрестив Русь та заборонив язичницькі вірування?
А *Володимир;*
Б Ярослав;
В Олег;
Г Ігор.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Урок 3

Тема уроку. Реальні й фантастичні елементи людської поведінки в міфах і легендах «Берегиня», «Дажбог»

Мета уроку:

- **Навчальна:** дати уявлення про реальні та фантастичні елементи людської поведінки, ознайомитись з релігійними уподобаннями наших пращурів.
- **Виховна:** виховувати інтерес до національних міфів та легенд.
- **Розвивальна:** розвивати творчу уяву, пам'ять, культуру зв'язного мовлення.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Забезпечення емоційної готовності до уроку

2. Перевірка домашнього завдання

- ▼ Що таке міф, міфологія? Що давні люди виражали в міфах?
- ▼ Якими були первісні уявлення людини про Всесвіт?
- ▼ Що таке «Зоряний Віз»?
- ▼ Хто найсильніша тварина у світі?

3. Актуалізація опорних знань

- ▼ Що таке оберіг? Звідки, на вашу думку, походить це слово?
- ▼ Як ви розумієте поняття «реальність» та «фантастика»? Наведіть приклади.

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя

— Як ви вважаєте, чи було те, що оповідають нам міфи та легенди, насправді? Чи це лише казки, які дійшли до нас із давніх-давен? Ніхто не може відповісти напевно, але якщо ми цікавимося минулим наших пращурів, ми маємо знайомитись з тими речами, які вони поважали і так само з повагою ставитися до всіх пам'яток, які збереглися з тих часів.

2. Реальні та фантастичні елементи людської поведінки

Кожен міф чи легенда мають головних та другорядних героїв, яким притаманні як реальні, так і фантастичні елементи поведінки. Щоб правильно їх розрізнити, давайте визначимо, що таке реальність.

Реальність (від лат. *realis* — «речовинний», «дійсний») — це термін, який означає те, що існує насправді.

Фантастика — жанр художньої літератури, у якому за допомогою додавання вигаданих, уявних елементів створюється світ, відмінний від сьогоденного, реального. Отже, фантастичне — це щось химерне, вигадане, малоімовірне, створене уявою.

3. Читання та аналіз українських міфів

3.1. «Берегиня»

3.1.1. Пояснення назви та додаткова інформація за змістом міфу

Берегиня — це богиня життя і родючості, матір усього суцього, яка дає життя і оберігає людей від усякого зла.

Сварог — за слов'янською міфологією є небесним ковалем, що викував Світ. Його вважають покровителем ковальства та ковалів, а також опікуном ремесла.

Білобог — Бог добра в слов'янській міфології, творець землі, сонця, світла, батько Перуна.

Чорнобог — володар темряви, ночі, зими, холоду, але водночас таємничості, ворожіння, марення, сну.

Мара — Богиня темної ночі, страшних сновидінь, привидів, хвороб та смерті.

3.1.2. Тема: зображення життя первісних людей, розвиток цивілізації та роль богів у неї, перемога добрих сил над силами п'тьми.

3.1.3. Ідея: прославлення добрих справ, щирості, допомоги ближнім та зневага до всього поганого, що зустрічається в житті людини.

3.1.4. Фантастичні елементи міфу: боги, стадо ящерів.

3.1.5. Персонажі твору: Берегиня, Сварог, Чорнобог, Мара, стадо ящерів, люди.

3.1.6. Виразне читання міфу

3.1.7. Аналіз міфу «Берегиня» у формі бесіди за питаннями:

- ▼ Як у міфі зображено життя людей? На що спонукають людей боги-захисники? Наведіть цитати з тексту. (*«Спочатку кутини будуйте, виходьте з печер та бурдеїв. Годі скніти в темряві та холоді. Час жити в світлій хаті...»*)
- ▼ Чим хотіла допомогти людям Берегиня?
- ▼ Як Чорнобог хотів перешкодити світлим богам?
- ▼ Хто переміг у протистоянні світлих та темних сил?
- ▼ У чому виражалась вдячність людей своїй захисниці?

3.2. «Дажбог»

3.2.1. Додаткова інформація за змістом міфу та роз'яснення назви

Дажбог — це сонячне божество у східних слов'ян. Податель добра і багатства, божество достатку. Опікун громади й народу.

Сокіл-Род — першоптах, що народився зі сльози, яку зронило Всевидяще око.

Перун — божество в давньоруській язичницькій міфології, покровитель князя і дружини, бог війни, бог-громовержець, бог грози, грому і блискавки.

3.2.3. Ідея: продемонструвати могутність, велич та справедливість того, хто володіє людськими життями.

3.2.4. Персонажі твору: Дажбог-Сонце, українці — Дажбожі внуки.

3.2.5. Виразне читання міфу.

3.2.6. Аналіз міфу «Дажбог» у формі бесіди за питаннями:

- ▼ Які якості Дажбога зображено в міфі?
- ▼ Як називали себе давні українці? З чим це було пов'язано?
- ▼ Що приносили в жертву Дажбогові?
- ▼ Як звертались до Дажбога? Наведіть цитату з тексту (*«Дажбоже наш трисвітлий! Славу творимо Тобі, нехай летить вона птицею ясною, сповіщаючи усім предкам руським, що шануємо та поклоняємося Сонцю Всевишньому, Отцю кривному — Дажбогу нашому.»*)

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ,

ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тестове опитування

1. Чим пригощав Сварог людей?
  - А Квасом;
  - Б хлібом;
  - В солодощами;
  - Г м'ясом.
2. Чого люди хотіли навчитися у Сварога?
  - А Ставити кутини;
  - Б робити зброю;
  - В читати та писати;
  - Г доглядати за худобою.
3. Нащо Берегиня хотіла навчити людей ткати полотно?
  - А Щоб вони не мерзли взимку;
  - Б щоб вони були вправними в цьому ремеслі;
  - В щоб вони ходили у білій одежі, як личить дітям Білобога;
  - Г доглядати за худобою.
4. Хто змушував землю трястись і гойдатися вночі?
  - А Білобог;
  - Б Чорнобог;
  - В Сварог;
  - Г Берегиня.
5. Що зробили Чорнобог і Мара, щоб перешкодити намірам Сварога та Берегині?
  - А Наслали на землю вічну темряву;
  - Б знищили усіх людей;
  - В створили військо ящерів;
  - Г подарували людям чорний одяг.
6. Хто зміг зупинити потворне військо Чорнобога?

- А*Берегиня;
*Б*Сварожиці;
В ніхто;
*Г*Білобог.
7. Чому Берегиню почали зображувати на рушниках?
А На згадку про ті часи;
*Б*для краси;
*В*для захисту;
*Г*згідно з законом.
8. Яким уявляли обличчя Дажбога?
*А*Подібним до сонячного кола;
*Б*подібним птаху;
В подібним леву;
*Г*подібним вирію.
9. Як називали себе давні українці?
А Дажбожими внуками;
Б синами Дажбога;
В послідовниками культу Дажбога;
Г захисниками дажбожими.
10. У звертанні до Дажбога люди називали його;
А прекрасним;
*Б*сонцеликим;
В справедливим;
*Г*трисвітлим.
11. Термін, який означає те, що існує насправді, це:
*А*реальність;
*Б*фантастика;
В казка;
*Г*міф.
12. Жанр художньої літератури, у якому за допомогою додавання вигаданих, уявних елементів створюється світ, відмінний від сьогоденного, це:
А реальність;
*Б*міф;
*В*фантастика;
*Г*казка.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Урок 4

Тема уроку. Уявлення про добро і зло. «Неопалима купина», «Як виникли Карпати», «Чому в морі є перли і мушлі»

Мета:

- **Навчальна:** продовжити ознайомлення з міфологічними творами, вміти їх переказувати та тлумачити їхній зміст, отримати уявлення про боротьбу добра і зла в художній літературі.
- **Виховна:** прищеплювати шанобливе ставлення до первісних уявлень людей.
- **Розвивальна:** формувати світогляд та кругозір учнів.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. *Забезпечення емоційної готовності до уроку*

2. *Перевірка домашнього завдання*

▼ Чого навчають міфи?

▼ Які реальні та фантастичні елементи знайшли в міфах про Берекію та Дажбога?

3. *Актуалізація опорних знань*

▼ Чи вірите ви в те, що події в міфах могли відбуватись насправді?

▼ Які версії виникнення гір ви знаєте?

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Вступне слово вчителя*

2. *Читання та аналіз міфів*

2.1. «Неопалима купина».

2.1.2. **Тема:** зображення осади Дорогобужа загарбниками, демонстрування сили і духовної міцності мешканців міста.

2.1.3. **Ідея:** уславлення незламного духу українців перед обличчям небезпеки.

2.1.4. **Виразне читання легенди.**

2.1.5. **Аналіз твору «Неопалима купина» у формі бесіди за питаннями:**

▼ Про яку квітку йдеться в оповіді?

▼ З якою метою чужоземці прийшли до Дорогобужа?

▼ Як тлумачили ворожі володарі відповідь мешканців?

▼ Чим дивувала ворогів не бачена ними раніше квітка?

▼ На вашу думку, які риси характеру притаманні загарбникам та мешканцям міста?

▼ Що несе в собі образ неопалимої купини для України?

▼ Як використовується символ купини у відомій іконі?

▼ Що цікавого ви дізнались з цього твору?

2.2. «Як виникли Карпати».

2.2.1. **Додаткова інформація за змістом тексту.**

Карпати — гірська система на сході України, найбільша висота в Україні — гора Говерла (2061 м). У Карпатах знаходиться значна частина всіх лісів України. Карпатські гори відносно молоді — їм понад 25 мільйонів років.

Назва «Карпати» має давньовічну історію і такі значення у перекладі, як «камінь», «купа каміння», «значні нерівності», «підводні каміння», «значні стовбури», або «коріння».

2.2.2. **Тема:** історія утворення Карпатських гір за народним повір'ям.

2.2.3. **Ідея:** перемога справедливості та правди над кривдою та гнітом.

2.2.4. **Виразне читання легенди.**

2.2.5. **Аналіз твору «Як виникли Карпати» у формі бесіди за питаннями:**

▼ Який ландшафт був навкруги в той час?

▼ Які відносини були між господарем та його людьми?

▼ Хто такий Карпо? Охарактеризуйте цього персонажа.

▼ Які почуття викликає у вас велетень Силун?

▼ Чому природа допомогла Карпові здолати велетня?

▼ Як, за легендою, Силун пов'язаний з утворенням Карпат?

▼ Чому гори дістали таку назву? Як назвали озеро біля них?

▼ Чи знаєте ви які-небудь інші легенди про утворення Карпат?

2.3.«Чому в морі є перли і мушлі»

2.3.1.Додаткова інформація за змістом тексту

Мушля — це захисний скелетний утвір, що вкриває тіло багатьох найпростіших, більшості молюсків, плечоногих та деяких ракоподібних.

Перлина (рос. жемчуг, англ. pearls) — виникає всередині мушлі, коли туди потрапляє стороння речовина (напр., піщинка), схожа на перламутрове зерно кулястої форми.

Перли — надзвичайно «живі» самоцвіти.

2.2.2.Тема: легенда про виникнення перлів та мушель.

2.2.3.Ідея: роль природи в появі нових творінь.

2.2.4.Виразне читання легенди.

2.2.5.Обговорення за питаннями:

▼Що таке мушлі? Звідки вони беруться?

▼Як з'являються перлини? Що сприяє цьому?

▼ Чи сподобалась вам легенда? Який зв'язок вона має з реальністю?

3. Уявлення про добро і зло

Добро — це благо, щось правильне, позитивне. Людській волі є властивим бажання добра, краси або правдивого щастя. Кожна людина гостро відчуває природне бажання добра, яке б зробило її щасливою. Добро протистоїть злу, поганому, руйнівному, негативному початку.

Зло — це щось погане, якась кривда та несправедливість. Тобто все, що викликає в нас незадоволення, огиду, або взагалі оцінюється нами негативно.

ІV.УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ

ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1.Тестове опитування

1.Хто хотів завоювати місто Дорогобуж?

А Великий князь Новгородца;

Б королі польський та угорський;

В московський цар;

Г король візантійський та румунський.

2.Яке послання передали мешканці міста?

А Білу хустину;

Б листа про капітуляцію;

В ключі від брами;

Г ясеневе листя з блідо-рожевим суцвіттям на верхівці.

3.Як ви гадаєте, що символізує неопалима купина?

А Символ незламності волі;

Б ознака доброї волі;

В вічне полум'я життя;

Г квітка-захисник.

4.Де можна знайти зображення неопалимої купини?

А На грошових купюрах;

Б на іконі Богородиці;

В на музейних експонатах того часу;

Г на гербі міста Дорогобужа.

5.Що трапилося з ясеневим листям, коли його підпалили вороги?

А Згоріло вщент;

Б не горіло зовсім;

В спалахнуло та залишилося неушкодженим;

Г сильно диміло.

6.Які ще властивості має рослина ясенєць?

А Лікувальні;

Б чародійні;

В охоронні;

Г не вивчені.

7.Хто був володарем долини?

А Воїн Синевір;
Б козак Карпо;
В велетень Силун;
Г Соловей-розбійник.

8. Газдівство, на якому добре розумівся володар, це:

А кузня;
Б хазяйство;
В чаклування;
Г військова справа.

9. Де жили кріпаки, що працювали на нього?

А У гарному селі неподалік;
Б в палаці разом із господарем;
В у спеціальному приміщенні;
Г в дерев'яних зрубках та землянках.

10. Чому Карпо звернувся до господаря?

А Хотів поскаржитися;
Б хотів отримати розрахунок;
В хотів по-дружньому побалакати;
Г хотів дати пораду.

11. Чим закінчилася розмова кріпака з господарем?

А Велетень заплатив кріпакові та відпустив його;
Б кріпак помер від удару об землю;
В велетень провалився крізь землю;
Г вони залишилися найкращими друзями.

12. Де, згідно з твором, утворилися найвищі гори?

А На Гуцульщині;
Б на Поділлі;
В на Вінниччині;
Г на Слобожанщині.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Написати міні-твір (5-10 речень) на тему «Мої добрі вчинки».

Урок 5

Тема уроку. Народні перекази: «Білгородський кисіль», «Прийом у запорожці», «Ой Морозе-Морозенку». Лицарство та відвага запорозьких козаків

Мета уроку: ознайомити із таким жанром, як народний переказ; з'ясувати його значення для художньої літератури; розвивати цікавість до героїчного минулого нашого народу, творчу уяву, логічне мислення; культуру зв'язного мовлення; виховувати інтерес до пізнання історичних фактів та постатей з історії українського народу.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал.

ХІД УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Забезпечення емоційної готовності до уроку

2. Перевірка домашнього завдання

- ▼ Які персонажі вивчених творів є, на вашу думку, добрими? Обґрунтуйте свою думку,
- ▼ Які персонажі вивчених творів є, на вашу думку, лихими? Обґрунтуйте свою думку,
- ▼ Наведіть приклади добрих справ, які ви робили.
- ▼ Що треба робити, щоб не перетворитися на лиху людину? Обґрунтуйте свою думку.

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя

— Серед прозових жанрів фольклору перекази посідають значне місце, бо відображають життєві факти шляхом переповідання почутого, що наближує їх до реальності. Першоосновою в них має бути свідчення про спогади очевидців. Передаючись з уст в уста, вони набувають нового емоційного забарвлення, проте реальність фактів залишається непорушною. Їхня мета — донести до нащадків сутність тих чи інших подій, нерідко — з повчальним підтекстом.

2. Читання народних переказів

2.1. «Ой Морозе-Морозенку»

2.1.1. Пояснення назви

Нестор Морозенко (1559-1649) — військово-політичний діяч Хмельниччини з галицько-подільського шляхетського роду.

2.1.2. **Тема:** відображення ролі людини в історії країни.

2.1.3. **Ідея:** уславлення народного героя як символу незламності волі.

2.1.4. Виразне читання переказу

2.1.5. Аналіз народного переказу «Ой Морозе-Морозенку» у формі бесіди за питаннями:

- ▼ Про кого розповідається у творі?
- ▼ Ким був Нестор Морозенко?
- ▼ У яких битвах він брав участь?
- ▼ Які географічні назви зустрічаються в переказі?
- ▼ Як до нього ставилися козаки?
- ▼ Які риси характеру Морозенка підкреслено в тексті?
- ▼ Як реагували на смерть Морозенка козаки, гетьман Хмельницький, селяни, Україна?

2.2. «Про білгородський кисіль»

2.2.1. Пояснення назви та додаткова інформація за змістом переказу

Белгород — місто, засноване у XIII столітті як фортеця Белгород на історичній території Слобідської України, а тому серед місцевого населення було відоме також як Білгород.

Печеніги — об'єднання тюркських та інших племен.

Князь Володимир Святославич (958-1015) — державний і політичний діяч з варязької династії Рюриковичів, князь новгородський, великий князь Київський. Відомий також як Володимир Великий, Володимир Святий, Володимир I.

2.1.2. **Тема:** боротьба українського народу із загарбниками.

2.1.3. **Ідея:** прославлення кмітливості та винахідливості, яка спрямована на захист своєї Батьківщини.

2.1.4. Виразне читання переказу

2.1.5. Аналіз народного переказу «Про білгородський кисіль» у формі бесіди за питаннями:

- ▼ Охарактеризуйте головних героїв переказу. У який період відбувається діяство?

- ▼ Хто допоміг мешканцям міста позбутися ворогів та звільнитися від облоги? Що він зробив для цього?
- ▼ Як поводитися мешканці міста під час перемовин?
- ▼ Чому переказ має таку назву? Чим став Белгородський кисіль для мешканців міста?
- ▼ Як і позитивні та негативні якості проявляють діючі особи переказу?

2.3. «Прийом у запорожці»

2.3.1. Пояснення назви

Козаки (запорожці) — вільні озброєні люди, представники військового стану, воїни-найманці.

Запорозька Січ — це фортеця-містечко. На території фортеці зазвичай знаходилися площа, церква, адміністративні споруди, курені, комори тощо. Стіни фортець запорозьких козаків були з насипів земляних валів і дерев'яних укріплень. Козаки жили там увесь вільний від військової діяльності час.

2.1.2. Тема: зображення побуту та звичаїв запорізьких козаків.

2.1.3. Ідея: демонстрування винахідливості українських воїнів під час вибору гідних новобранців.

2.1.4. Виразне читання переказу

2.1.5. Аналіз народного переказу «Прийом у запорожці» у формі бесіди за питаннями:

- ▼ Як ірис характеру перевіряли запорожців новобранців?
- ▼ У чому полягала перевірка? Чи змогли б ви її пройти?
- ▼ Чому більшість новачків провалювало випробування?
- ▼ А які ще випробування ви б запропонували козакам?

3. Теорія літератури

Переказ — це усна оповідь про життєві факти, драматичні ситуації, пов'язані з конкретними історичними подіями, інформація про які передається не очевидцями, а шляхом переповідання почутого.

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ, ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тестове опитування

1. Чому князя Володимира не було в місті?
  - А Пішов до Новгороду воювати з печенігами;
  - Б відпочивав за кордоном;
  - В відвідував царя в Москві;
  - Г прокладав новий торговельний шлях.
2. Що вирішило народне віче?
  - А Напасти на печенігів вночі;
  - Б послати гінця до князя Володимира;
  - Вздатися печенігам;
  - Г чекати на допомогу в облозі.
3. Яку хитрість запропонував старець?
  - А Нагодувати ворогів отрутою;
  - Б розкласти по криницях мед та бовтанку, із якої потім зварити кисіль та пригостити ворогів;
  - В накрити найкращий стіл та задобрити печенігів;
  - Г розкрити ворогам таємницю Белгородського киселю в обмін на припинення облоги.
4. Як відреагували печеніги?
  - А Взяли старійшин міста в полон;
  - Б продовжили облогу;
  - В не повірили мешканцям міста;
  - Г здивувалися та зняли облогу.
5. У якій місцині поставили Морозенка татари?
  - А На Савур-могили;
  - Б на Мамай-кургані;
  - В на горі Говерлі;
  - Г на Поділлі.
6. Як, згідно переказу, помер Морозенко?
  - А Його порубали на шматки;
  - Б його спалили на вогнищі;
  - В йому вирвали серце;
  - Г його втопили в річці.
7. Яке випробування застосовували запорожці до новачків?

- А* Веліли зварити кашу;
Б випробовували військову майстерність;
В розпитували про рідних;
Г наказували прибирати в курені.
8. Що робили козаки, доки новачок проходив випробовування?
А Косили жито в полі;
Б співали славетні пісні;
В вичікували в комишах;
Г тренувалися на свіжому повітрі.
9. Якщо хлопець не проходив перевірку, що чекало на нього?
А Йому давали ще один шанс;
Б козаки побивали його палками;
В його залишали на Січі як прибиральника;
Г йому давали коня, грошей та виганяли із Січі.
10. Кому було під силу пройти перевірку?
А Спокійному та врівноваженому хлопцеві;
Б брзторопному та кмітливому парубку;
В тому, хто мав знайомих серед козаків;
Г нікому, тому що випробування були дуже важкими.
11. Яка винагорода чекала на того, кому вдалося пройти випробування?
А Йому дарували кращого коня;
Б його нагороджували грошима;
В йому дарували почесну шаблю;
Г козаки приймали його у своє товариство.
12. Хто такі печеніги?
А Загарбницькі племена;
Б інша назва поляків;
В ті, хто полюбляє печене;
Г ті, хто обпік собі ноги.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Читати переказувати легенди та перекази (література рідного краю)

Урок 6

Тема уроку. Урок літератури рідного краю №1. Перекази та легенди нашого краю

Мета уроку: ознайомити учнів з переказами та легендами Старокостянтинівщини; розвивати вміння робити висновки, узагальнювати; виховувати інтерес до історії рідного краю.

Обладнання. Перекази та легенди рідного краю.

Тип уроку. Урок літератури рідного краю

Хід уроку

I. Організація класу

II. Актуалізація опорних знань учнів

Перевірка домашнього завдання

III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Робота над темою уроку

1. Читання легенд та переказів
2. Переказ почутого
3. Бесіда за змістом
4. Робота із зошитом
5. Дискусія «Чи знаю я»

V. Підсумок уроку

VI. Домашнє завдання

Урок 7

Тема уроку. Народні казки як жанр фольклору. Тематика народних казок, їх різновиди. Побудова казки

Мета уроку:

- **Навчальна:** ознайомити учнів із таким жанром фольклору, як народна казка, з'ясувати її різновиди та побудову.
- **Виховна:** зацікавити учнів казкою, спонукати їх до креативної творчості.
- **Розвивальна:** розвивати грамотне мовлення та логічне мислення.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуалізація опорних знань

- ▼ Що таке казка? Які ваші улюблені казки?
- ▼ Як казки з'являються на світ? З чого вони складаються?
- ▼ Хто може бути казковим героєм? Наведіть приклади.

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя

— Чи є на Землі людина, яка не любила б казок? Напевно, немає. Адже змалку казка навчала вас уявляти та мріяти, радіти й сумувати.

Казка — це різновид художньої прози, що походить від народних переказів, коротка й захоплива розповідь про вигадані події та явища, які сприймаються і переживаються як реальні.

У Європі існувала усна традиція, пов'язана з казкою, тому що чимало авторів збирали традиційні казки чи створювали нові казки на основі традиційних — письменників Шарль Перро (Франція), брата Грімм (Німеччина), Олександр Афанасьєв (Росія).

2. Тематика і різновиди народних казок

За змістом казки поділяються на кілька різновидів:

казки про тварин;

фантастичні казки ;

у побутових казках .

3. Побудова та функції казки

Казка має своєрідну побудову: вона складається із зачину, основної частини та кінцівки: «Жив собі...», «Був собі...», «Це було за царя Панька, як була земля тонка...» — так традиційно розпочинається багато казок. Це і є зачин.

В основній частині розповідається про дійових осіб, події розгортаються як ланцюжок пригод. Характерною ознакою казок є використання чисел 3, 7, 12. Змії мають три голови, живуть три брати, сходяться три дороги тощо.

Кінцівка — це характерний вислів, яким традиційно закінчується казка: «Живуть-поживають, добра наживають» чи «Вам казка, а мені бубликів в'язка» та інші.

4. Теорія літератури

Народна казка — популярний фольклорний жанр, у якому передається з покоління в покоління мудрість народу, усе, що є вартим уваги нащадків, життєвий досвід, мрії народу, його почуття.

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ, ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Колективна казка «Снігова куля»: перший представник групи починає розповідати власну казку (1 речення), наступний учень продовжує казку власним реченням і так далі. Перемагає та група, яка за визначений час (5-7 хвилин) придумала найбільшу казку.

Примітка: казка обов'язково має мати зачин, основну частину та кінцівку.

2. Літературний диктант

1. Вгадайте різновид казок за елементами: заєць, вовк, ліс, озеро. (*Казки про тварин*)
2. Казкова дівчинка, яка страждала від нерідної матері та загубила черевичок на найважливішому заході в житті, це ... (*Попелюшка*).
3. Вгадайте різновид казок за елементами: меч-кладенець, шапка-невидимка, чоботи-самоходи. (*Фантастичні казки*)

4. Казкова дівчинка, яка вирушила в небезпечну подорож до своєї родички з метою передати їй печені виробу, це ... (*Червона Шапочка*).
5. Вгадайте різновид казок за елементами: Щастя, Горе, Правда, Кривда (*нобутові казки*).
6. Казкова дівчинка, яка вимушена була піти з дому та оселитись із півдюжиною чарівних істот в очікуванні свого кохання, це ... (*Білосніжна*).
7. Вгадайте різновид казок за елементами: відсутність автора, переповідання із уст в уста. (*Народні казки*).
8. Казкова морська істота, яку кохання змусило обміняти голос на іншу частину тіла задля подорожі у пошуках нареченого, це ... (*Русалонька*).
9. Вгадайте різновид казок за елементами: цілюща вода, жар-птиця, літаючий килим. (*Фантастичні казки*).
10. Казковий персонаж, зроблений із тіста, який втік із дому без попередження та став жертвою хитрої лісової тварини, — це... (*Колобок*).

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Читати й переказувати казку «Про правду і кривду»

Урок 8

Тема уроку. Народне уявлення про добро і зло в казці «Про правду і кривду». Характери казкових героїв – позитивних і негативних

Мета:

- **Навчальна:** опрацювати ідейно-художній зміст казки «Про правду і кривду», з'ясувати її тему та ідею, проаналізувати казку.
- **Виховна:** виховувати такі якості як чесність та справедливість.
- **Розвивальна:** розвивати уяву, логічне мислення, навички виразного читання.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. *Забезпечення емоційної готовності до уроку*

2. *Перевірка домашнього завдання*

▼ Що таке народна казка? Які різновиди казок ви знаєте? Наведіть приклади,

▼ Чого навчили вас казки, які вам читали батьки?

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Вступне слово вчителя*

— Правда і кривда — одвічні суперники в умах та серцях людей. З дитинства кожен із нас знає, що казати правду — це добре, а брехати, обманювати — погано.

2. *Читання казки «Про правду і кривду»*

2.1. **Тема:** наочне демонстрування того, як правда перемагає несправедливість.

2.2. **Ідея:** уславлення правди та справедливості, засудження та покарання кривдників.

2.3. **Виразне читання казки**

2.4. **Аналіз казки «Про правду і кривду» у формі бесіди за питаннями:**

▼ Який зачин казки? (Наведіть приклад із тексту). Чи має він традиційний характер?

▼ Хто є головним героєм казки? Яким життям вони жили? (Наведіть цитати з тексту на підтвердження своїх слів)

▼ Чому багатий дядько впевнений у тому, що скрізь панує кривда, а його бідний небіж впевнений, що по правді жити легше? Кого ви підтримуєте?

▼ Як вирішили розв'язати свою суперечку дядько з небожем?

▼ Чи здивували вас відповіді подорожніх?

▼ Які фантастичні елементи ви побачили в казці? Перелічіть їх.

▼ Розкажіть, чим хизувалися чорти. Чому вони це зробили?

▼ Як небіж допомагав людям? Що він отримав у винагороду?

▼ Що запитав небіж у дядька наприкінці казки? Хто мав рацію в їхній суперечці?

▼ Чого добився небіж, живучи правдою? Чи змінила його висока посада? Яким королем він став?

▼ Навашу думку, як краще жити — правдою чи кривдою? Обґрунтуйте свою думку.

2.5. **Міні-характеристика героїв «Хто краще?» (робота в групах).**

Перша група: описує небожа за допомогою позитивних характеристик.

Друга група: описує дядька за допомогою негативних характеристик.

Перемагає та група, яка наведе найбільше прикладів.

2.6. **Міні-дебати «Як краще жити: правдою чи кривдою?» (робота в групах).**

Перша група: від імені дядька аргументує, чому краще жити кривдою.

Друга група: від імені небожа аргументує, чому краще жити правдою.

Перемагає та група, яка наведе найбільше аргументів на свою користь.

3. **Сінквейн «Правда та кривда»**

Перша група: скласти сенкан «Небіж».

Друга група: скласти сенкан «Дядько».

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ,

ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. **Тестове опитування**

1. Про що сперечалися небіж із дядьком?

А Як парубку жити далі без батька;

- Б як треба поділити спадок;
В як *лучче жити: правдою чи неправдою*;
Г як краще доглядати за худобою.
2. Кого вони не зустріли у своїй подорожі?
А Заробітчанина;
Б духовника;
В пана;
Г *кріпака*.
3. Що почули небіж із дядьком від усіх, кого запитали?
А *Лучче жити правдою*;
Б *лучче жити кривдою*;
В *лучче жити по совісті*;
Г *лучче жити своїм розумом*.
4. Чому хлопець опинився в лісі?
А *Хотів повіситися*;
Б заблукав і шукав дорогу додому;
В хотів сховатися від дядька;
Г хотів назбирати хмизу.
5. Про що розмовляли чорти?
А Про те, як схопити його дядька;
Б про плани на наступний день;
В *про шкоду, яку вони заподіяли людям*;
Г про те, як краще повісити хлопця.
6. Що зробив хлопець, коли зізнався про таємницю чортів?
А Зрозумів, що кривдою жити краще;
Б розповів про все дядькові;
В злякався і побіг додому;
Г *допоміг усім, кому вони нашкодили*.
7. Ким наприкінці твору став хлопець?
А *Королем*;
Б жебраком;
В хазяїном чортів;
Г паном.
8. Як хлопець зустрів дядька після довгих років розлуки?
А Вигнав його з королівства;
Б *подарував йому багато добра*;
В не захотів з ним розмовляти;
Г призначив його своїм міністром.
9. Чому дядько сумував, повернувшись додому?
А *Заздрив небожеві*;
Б не хотів розлучатися з небожем;
В хотів виправити те, що накоїв;
Г страждав від того, що небіж не пробачив йому.
10. Чим завершилася історія для дядька?
А Він помер він заздроців;
Б він зрозумів, що краще жити правдою;
В *його повісили чорти*;
Г він залишився жити в палаці з небожем.
11. До якого різновиду казок належить казка «Про правду і кривду»?
А Фантастична казка;
Б побутова казка;
В казка про тварин;

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготуватися до уроку позакласного читання – прочитати українську народну казку

Прочитати казку «Мудра дівчина»

Урок 9

Тема уроку. Урок позакласного читання №1. «Мене чарує дивосвіт казок». Українські народні казки

Мета уроку: удосконалювати навички роботи з художньою книгою; розвивати вміння порівнювати, визначати головне; виховувати інтерес до творів художньої літератури.

Типа уроку: урок позакласного читання

ХІД УРОКУ

I. Організація класу

II. Актуалізація опорних знань

III. Повідомлення теми та мети уроку

IV. Робота над темою уроку

1. Вступне слово вчителя

2. Виступи учнів:

- короткий зміст твору;

- цікаві епізоди;

- характеристика персонажів

3. Вибіркове читання

V. Підсумок уроку

Метод «Незакінчене речення»

VI. Домашнє завдання

Прочитати казку «Мудра дівчина»

Урок 10

Тема уроку. Мудрість і порядність простої людини в народній казці «Мудра дівчина». Характеристика казкових героїв

Мета уроку: опрацювати ідейно-художній зміст казки «Мудра дівчина», з'ясувати її тему та ідею, проаналізувати казку; розвивати уяву, логічне мислення, навички виразного читання, мовлення, пам'ять; виховувати співчуття, уважність.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Забезпечення емоційної готовності до уроку

2. Перевірка домашнього завдання

▼ Хто є головними героями казки «Про правду і кривду»? Хто з них захищає правду, а хто кривду?

▼ Які фантастичні події відбувались у казці?

3. Актуалізація опорних знань

▼ Що таке мудрість? Яку людину можна вважати мудрою?

▼ Від чого, на вашу думку, залежить мудрість?

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя

— Мудрість (грец.) — це володіння, розумінням та розсудливе і грамотне застосування не лише здобутих знань, але й досвіду, інтуїції. Це властивість людини знаходити рішення різних проблем, у тому числі життєвих, опираючись на свій і чужий досвід.

Народна мудрість міститься в афоризмах, прислів'ях, приказках та казках, передається з покоління в покоління та примножується нащадками.

2. Читання казки «Мудра дівчина»

2.1. Тема: зображення звичайної людини, яка вміє користуватися своїм розумом та розв'язувати складні питання.

2.2. Ідея: уславлення розуму, кмітливості, мудрості та обурення чванливістю, жадібністю й неосвіченістю.

2.3. Виразне читання казки

2.4. Аналіз казки «Мудра дівчина» у формі бесіди за питаннями:

▼ Які відносини були між братами?

▼ Через що між ними виникла суперечка?

▼ До кого вони звернулись за допомогою?

▼ Чому пан загадував загадки всім позивачам? Обґрунтуйте свою думку.

▼ Хто допоміг бідному брату?

▼ Чому пан розсердився, почувши правильну відповідь?

▼ У чому полягали загадки пана?

▼ Чим відповідала дівчина на нові загадки?

▼ Як пан хотів вплинути на Марусю? Чи вийшло це в нього?

▼ Чи справедливим є закінчення казки? Як би ви вчинили на місці пана?

3. Міні-характеристика головних героїв казки «Який я?»

Розподіліть характеристики між трьома головними героями: паном, батьком та Марусею: мудрий, чванливий, трудящий, бідний, багатий, розумний, щедрий, кмітливий, хитрий, байдужий, жорстокий, безпорадний, спостережливий, добрий, рішучий.

Чи є серед них ті, які підходять декільком персонажам? Обґрунтуйте свою думку.

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ, ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тестове опитування

1. Як багатий брат вирішив зробити ласку бідному?

А Дав йому грошей у борг;

Б Дав йому дійну корову;

В запропонував жити разом;

Г допоміг йому стати багатим.

2. Що запропонував пан для вирішення конфлікту?

- А Повернути корову багатому братові;
Б поділити корову навпіл;
В залишити корову в бідного брата;
Г *Відгадати загадку.*
3. Якою була правильна відповідь?
А Панські кабани, хорти та гроші;
Б ніхто не знайшов правильної відповіді;
В *Вземля мати, думка та сон;*
Г коровай, сокіл, гарна дівчина.
4. Завдання, яке придумав пан для дівчини, було:
А *спекти курчат, яких треба було вивести з варених яєць;*
Б піти туди, не знамо куди й принести то, не знамо що;
В заробити стільки грошей, щоб вистачило на десять корів;
Г придумати загадку, у якої немає відгадки.
5. Що відповіла дівчина панові?
А Загадала йому нову загадку, яку він не зміг відгадати;
Б *запропонувала виростити просо для годування курчат з вареної каші;*
В повністю виконала його завдання;
Г вимагала велику винагороду за виконання завдання.
6. Нащо пан дав дівчині стеблину льону?
А Щоб вона виростила ціле поле льону;
Б щоб вона знайшла ще одну, таку саму стеблину;
В щоб вона пошила йому з неї гарну сорочку;
Г *щоб вона виткала йому сто ліктів полотна.*
7. Задля чого Маруся відправила пану гілочку?
А *Щоб він зробив їй інструмент для прядіння;*
Б щоб він посадив її та виростив цілий ліс;
В щоб він чекав, доки на цю гілку прилетить птах та заспіває;
Г щоб він змусив її розквітнути.
8. Що мала зробити Маруся, щоби прийти в гості до пана?
А Приїхати на невідомій тварині, ні вдень, ні вночі, ні сама, ні з батьком;
Б пересуватись ні у повітрі, ні у воді, ні мовчки, ні базікаючи;
В *прийти ні пішки, ні верхи, ні боса, ні взута, ні з гостинцем, ні з порожніми руками;*
Г спочатку виконати всі попередні завдання пана.
9. Кого запрягла Маруся у свої санчата, щоб дістатися до пана?
А Корову;
Б *цапа;*
В півня;
Г кішку.
10. Що порадила Маруся тим, хто прийшов судитися через лоша?
А Щоб лоша обирало, хто його матір;
Б щоб лоша залишили пану на виховання;
В щоб лоша віддали тому, на чию кобилу він схожий найбільше;
Г *щоб кобили обирали, хто мати лоша ти.*
11. Чим закінчується казка?
А Пан ув'язнив дівчину;
Б *пан відпустив дівчину;*
В пан запропонував дівчинці жити в нього;
Г пан помер від заздрощів.
12. До якого жанру належить ця казка?
А *Народно-побутова;*
Б казка про тварин;
В фантастична казка;
Г історична.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI.ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Виразно читати українську народну казку (на вибір)

Урок 11

Тема уроку. Урок виразного читання №1. Українські народні казки

Мета уроку: викликати в учнів інтерес до самостійного читання казок та виразного читання; розвивати уяву, логічне мислення, культуру зв'язного мовлення; прищеплювати пошану до літературних скарбів української мови.

Тип уроку: урок виразного читання.

Обладнання, наочність: портрет автора, книжкова виставка його творів, дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ЗМІСТ РОБОТИ

1. Інструктаж учителя

Під час оцінювання виступів конкурсантів журі має звертати увагу на їхнє грамотне мовлення, правильну інтонацію, цікаве подання матеріалу, артистизм, застосування мультимедійних засобів або іншої наочності.

Конкурсантам відводиться для виступу до 5 хвилин. Казку для виступу кожен обирає самостійно, але так, щоб вона була новою для слухачів (не з вивченого матеріалу), цікавою та мала повчальний зміст. Бонусний бал від учителя отримують ті конкурсанти, які зможуть дібрати епіграф до своєї казки (прислів'я чи приказку).

3. Вимоги до конкурсного виступу:

- ▼ епіграф (якщо є);
- ▼ назва казки;
- ▼ головні та другорядні персонажі;
- ▼ вид казки;
- ▼ стислий виклад змісту казки;
- ▼ висновки, повчальний зміст казки;
- ▼ власне ставлення до цієї казки (чи згоден з кінцівкою, чи хоче щось змінити).

4. Пам'ятка для конкурсантів:

- ▼ обирайте казки з цікавим сюжетом, заздалегідь підготуйте текст виступу;
- ▼ якщо ви підібрали епіграф — поясніть, як він пов'язаний з обраною казкою;
- ▼ коротко охарактеризуйте дійових осіб, якщо вони мають окремі репліки в казці, намагайтесь відтворити їх з артистизмом;
- ▼ під час стислого переказу казки можете спиратися на план-схему;
- ▼ зробіть висновки та висловіть свою думку щодо змісту казки.

5. Виступи учнів, демонстрування усіх засобів наочності

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати казку «Ох»

Урок 12

Тема уроку. Добро і зло в народній казці «Ох»

Мета уроку: проаналізувати казку «Ох», охарактеризувати її героїв, визначити, хто з них втілює добро, а хто — зло; формувати кругозір, навички виразного читання та вміння висловлювати власну думку; виховувати шанобливе ставлення до народної творчості, повагу до дорослих, почуття справедливості.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Забезпечення емоційної готовності до уроку

2. Перевірка домашнього завдання

▼ Що треба робити, щоб стати мудрою людиною?

▼ Чи потрібно ставати мудрим?

▼ Хто такі мудреці?

3. Актуалізація опорних знань

▼ Що таке добро? Яку людину можна вважати доброю?

▼ Що таке зло? Які вчинки вважаються лихими?

▼ Поміркуйте, чому в казках завжди перемагає добро.

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя

— У душі кожної людини завжди живуть дві несумісні речі — добро і зло. Хто з них переможе, такою і буде людина. Дуже важливо, щоб душі більшості з нас були чистими, щедрими, щоб зло не мало змоги оселитися там і перемогти.

2. Читання казки «Ох»

2.1. Тема: зображення праці як шляху самовдосконалення людини.

2.2. Ідея: уславлення працьовитості та кмітливості, засудження та покарання хитрості та підступності.

2.2. Головні герої: батько, син, Ох.

2.3. Виразне читання казки за ролями (уривки).

2.4. Аналіз казки «Ох» у формі бесіди за питаннями:

▼ Чому батьки скаржилися на сина?

▼ Щоробивсиннакожнійновійроботі?

▼ ЗнайдітьописиОха, йогооселітажінки.,Заякихобставингероїпознайомилисьзним?

▼ Яку умову найму запропонував Ох батьку? Чи погодився на це батько?

▼ ЯкийритуалпроводивОх, щоб зробити з ледачого парубка моторного козака?

▼ Хто навчив батька, як визволити сина від Оха? Чи вдалося це батьку?

▼ Яксинзапропонувавбатькузароблятигроші? Уякихтваринвінперекидався?

▼ ЩозробивОх, щобповернутисобінаймита? Якіпригодичекали на нього, щоб утримати хлопця при собі?

▼ Якхлопцювдалосяздобутиволю?

▼ Чиможнастверджувати, шовційказціДоброперемоглоЗло? Обґрунтуйте свою думку.

▼ Який план казки можна укласти?

3. Міні-характеристика головних героїв твору

Складання інформаційного трона.

Син	ледащо
	недотепа
	вражий син
	гарний козак
	моторний парубок
Ох	зморщений
	маленький дідок
	борода зелена аж по коліна
	лісовий цар

IV.УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ, ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тестове опитування

- Чому син був не такий, як треба?
  - Він був дурним;
  - Він був ледащо;*
  - він невмів розмовляти;
  - Він неміг ходити.
- Якій із професій не навчався син?
  - Кравця;
  - шевця;
  - коваля;
  - Глікаря.*
- Як звали діда, що раптово з'явився з-під пенька?
  - Ох!;*
  - Бах!;*
  - Ух!;*
  - Ой!*
- Що запропонував Ох батьку?
  - Знайти сину гарну роботу в іншому царстві;
  - повернутись додому, бо все марно;
  - Внайняти його сина;*
  - перепочити та вивести їх із лісу коротким шляхом.
- Що мав зробити батько, щоб повернути сина в перший рік?
  - Знайти його в оселі Оха;
  - Впізнати його серед півнів;*
  - покликати голосно в лісі;
  - відшукати його серед інших наймитів Оха.
- Як мав повернути батько сина у другий рік?
  - Чекати його в лісі до світанку;
  - дати Охумогорича;
  - знайти його в іншому царстві;
  - Відшукати сина серед баранів.*
- У кого зачарував Ох сина на третій рік?
  - У голуба;* **Б** у вовка; **В** у півня; **Г** у лисицю.
- Яке чарівне вміння здобув син у наймі?
  - ставати невидимим;
  - розмовляти з рослинами;
  - Вперекидатися у тварин;*
  - знаходити загублені речі.
- У кого перекинувся Ох, щоб обдурити батька?
  - У пана; **Б** у цигана; **В** у діда; **Г** у селянина.
- На що перетворився парубок, щоб його знайшла царівна?
  - На мушлю; **Б** на квітку; **В** на перстень; **Г** на гребінець.
- За яких обставин хлопець познайомився з царівною?
  - Він перекинувся на хлопця із пшона;*

Б він розмовляв з нею у подобі персня;

В їх познайомив Ох; **Г** його знайшли охоронці царівни.

12. Чим закінчилася казка для парубка?

А Він навічно залишився у наймилах в Оха;

Б він утік додому й щасливо почав жити із батьками;

В Ох зачарував його навічно залишатись у подобі тварини;

Г він одружився з царівною.

2. Робота з картками в парах (групах)

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти казку (усно)

Урок 13

Тема уроку. Урок мовленнєвого розвитку №1. Складання казок

Мета уроку: вчити учнів складати казку; розвивати мовлення учнів, збагачувати словниковий запас, використовувати в мовленні синоніми, антоніми, епітети, порівняння; розвивати уяву, логічне мислення, культуру зв'язного мовлення; виховувати доброту, почуття взаємодопомоги.

Тип уроку: урок розвитку зв'язного мовлення.

Обладнання: картини природних явищ, музичні записи.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. *Забезпечення емоційної готовності до уроку*

2. *Організація класу*

(На дошці — малюнки лисиці й зайця.)

3. *Актуалізація опорних знань*

3.1.Бесіда за ілюстраціями. Чи подобаються вам тварини на картинках?

І Де ми можемо побачити цих тварини?

І Хтось із вас бачив лисицю або зайця?

3.3.Бесіда з учнями.

І Що ми можемо сказати про зайця? Охарактеризуйте цю тварину.

ІЯкі риси характеру в лисиці?

ІЧи можуть дружити лисиця та заєць?

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

Учитель. Сьогодні у нас урок незвичайний, ми будемо складати казку про лисичку-сестричку та зайчика-братика. Пригадайте все, що ви знаєте про цих тварин та уявіть, що ви казкарі.

III.ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Вступне слово вчителя*

— Давайте з вами пригадаємо, що ж таке казка. Які є види казок?

2. *Будова казки*

Пам'ятка до складання казки

1. Оберіть головних та другорядних дійових осіб — казкових героїв. Це можуть бути речі (олівець, книжка, парасолька), тварини (пес, заєць, лисиця), люди (бабуся, дідусь, герой-силач, мудрець, хитрун, маленька дівчинка або хлопчик).

2. Оберіть жанр, у якому буде представлена ваша казка (фантастично-героїчний, побутовий чи просто казка про тварин).

3. Укладіть схему казки. Наприклад: головний герой та його особливості.— Конфлікт героя з іншими персонажами — як герой проходить усі випробування — щаслива кінцівка.

4. Продумайте цікаві елементи до кожної частини.

5. Підберіть мовні засоби, які б підкреслювали казковий жанр.

6. Укладаючи казку, обов'язково використовуйте такі елементи: казковий зачин (Було це ще за царя Гороха... Були собі... Давним-давно... Яюсь... Ще в сиву давнину... Колись давно... Жив собі на світі...), казкову середину (Іде собі, іде і бачить... І питає... Знову просить... та давай бігти... Очам не може повірити... Коби ж то стільки біди... Ой лишенько!.. Швидко казка мовиться, та не швидко діло робиться...) та казкову кінцівку (І я там був, мед-пиво пив... Тут і казці кінець, а хто слухав — молодець. Казці кінець, а вам бубликів вінець. І стали вони жити-поживати і добра наживати. Поблагословила мати під вінець, тут і казці кінець.).

7. Казка обов'язково має містити повчальний зміст.

3. *Казка за 10 хвилин*

(Вчитель пише будь-яку фразу або декілька фраз на аркуші, потім загортає аркуш щоб не було видно написаного, та передає учню. На чистому аркуші учень пише свою фразу, теж загортає аркуш та передає наступному учню. Писати можна все, що завгодно, тільки треба пам'ятати, що всі фрази повинні відповідати (за порядком) на питання, які написані на дошці.)

Фраза вчителя: «Жила собі або жив собі...»

Питання:

▼ Хто це був?

▼ Яким був на вигляд?

▼ Куди пішов?

- ▼ Кого зустрів?
- ▼ Що йому сказав?
- ▼ Що йому відповіли?
- ▼ Що йому зробили?
- ▼ Яка була його реакція?
- ▼ Чому все це закінчилось?
- ▼ Висновок або мораль.

Коли записана остання відповідь, аркуш розгортають та читають казку.

4. Робота в парах (складання речень з окремих слів)

1. В, галявині, заєць, зустрілися, лісі, лисичкою, лісній, на, з.
2. Лисичка, на, зайця, капусту, лукаво, їв який, дивилося.
3. Страшного, лисиця, про, який, у, з 'явився, розповіла, лісі, звіра.
4. Вони, як, цього, разом, страшного, думати, позбутися.

5. Індивідуальна робота на картках за варіантами

1-ша картка: дібрати прикметники до іменників, заєць — біленький, лякливий, тремтячий; лисичка — руденька, хитра, винахідлива тощо.

2-га картка: дібрати дієслова до іменників, заєць — сидів, їв, злякався; лисичка — побачила, розповіла, зникла тощо.

3-тя картка: дібрати порівняння.

Заєць, мов... (листя осики),

Лисиця, мов... (хоробрий воїн).

6. Складання плану казки

План (орієнтовний)

1. Знайомство головних героїв.
2. Об'єднання навколо спільної мети.
3. Пригоди зайця й лисиці.
4. Перемога дружби.

7. Самостійна робота

8. Зачитування написаних казок

9. Редагування

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Доберіть прислів'я, яке б відповідало змісту написаної казки: 1. Дружба пізнається в біді. 2. Де дружніші, там сильніші. 3. Люди за добро добром платять.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати казку «Летючий корабель»

Урок 14

Тема уроку. Фантастичне і реальне в казці «Летючий корабель»

Мета: опрацювати ідейно-художній зміст казки «Летючий корабель», з'ясувати її тему та ідею, проаналізувати персонажів та визначити її повчальний зміст; розвивати увагу, логічне мислення, навички виразного читання, мовлення, пам'ять, формувати кругозір; виховувати такі якості, як співчуття, бажання допомагати іншим.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Забезпечення емоційної готовності до уроку

2. Перевірка домашнього завдання

▼ Яке місце посідає праця в житті людини? Обґрунтуйте свою думку.

▼ Що б робили люди, якщо їм не потрібно було б працювати?

▼ Чи змінює праця людей на краще? Обґрунтуйте свою думку.

3. Актуалізація опорних знань

▼ Що для вас означає дружба? Чи маєте ви справжніх друзів?

▼ Хто приходить вам на допомогу, коли ви цього потребуєте?

▼ Чи допомагали вам коли-небудь незнайомі люди? Як ви їм віддячили?

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя

— Хто такі друзі? Ми часто називаємо друзями тих, хто насправді є лише приятелями, з якими ми робимо щось разом або маємо спільні інтереси. Тобто це ті, з ким ми спілкуємось у школі, гуляємо на вулиці, зустрічаємось у вільний час.

2. Читання казки «Летючий корабель»

2.1. Тема: зображення дружби та взаємодопомоги як ключових понять у взаєминах між людьми та досягнення успіху однієї людини за допомогою колективних зусиль.

2.2. Ідея: уславлення доброти, дружби, взаємодопомоги, покарання зверхності та пихатості.

2.3. Герої казки: дурень, дід, цар, лакей, Слухало, Скороход, Стрілець, Об'їдайло, Обпивайло, Морозко, царівна.

2.4. Виразне читання казки за ролями (уривки).

2.5. Аналіз казки «Летючий корабель» у формі бесіди за питаннями.

▼ Охарактеризуйте життя головного героя. Які стосунки він мав із родичами?

▼ Чому всі брати вирішили піти до царя?

▼ Хто допоміг дурневі не померти від голоду влісі? Що він зробив для цього?

▼ Кого зустрів дурень, подорожуючи на летючому кораблі?

▼ Як здібності нових друзів допомогли дурневі виконати всі царські завдання?

▼ Чим завершилась ця неймовірна подорож?

3. Тренінг «Знайди пару»

Об'єднайте випробування з тим, хто його виконав:

1 Дурень	А випив усі запаси рідини
2 Слухало	Б допоміг другові не спаритися у бані
3 Скороход	В знайшов летючий корабель
4 Стрілець	Г приніс води живої й цілющої
5 Об'їдайло	Д дізнавався усі новини першим
6 Обпивайло	Є розбудив товариша, який заснув під час виконання завдання
7 Морозко	Е знищив усе їстівне, чим пригощали

Ключ: 1 в, 2 д, 3 г, 4 е, 5 е, 6 а, 7 б.

4. Рубрика «Телеграма з казки»

Вгадайте, хто з персонажів казки міг дати таку телеграму:

1. «Шукаю роботящого зятя, який вміє будувати швидкий транспортний засіб». (Цар) 2. «Влучу білці в око зі ста кілометрів». (Стрілець) 3. «Проконсультую з питань будівництва». (Дід) 4. «Чекаю запрошення на званий обід, дуже зголоднів». (Об'їдайло) 5. «Можу влаштувати зиму посеред літа за

- символічну плату». (*Морозко*) 6. «Готовий бути посередником між начальством та підлеглими». (*Лакей*) 7. «Дуже мучить спрага, озерця не пропонувати», (*Оббивайло*) 8. «Позичу на невизначений час повітряний транспортний засіб з метою подорожі». (*Дурень*) 9. «Доправлю вчасно будь-які повідомлення або пакунки». (*Скороход*)

ІV. УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ, ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тестове опитування

1. Про що йшла мова в царському указі?
  - А Що цар хоче отримати в подарунок летючий корабель;
  - Б що цар подарує орден тому, хто змайструє летючий корабель;
  - В що цар кине до в'язниці того, хто змайструє летючий корабель;
  - Г *що цар віддасть дочку за того, хто змайструє летючий корабель.*
2. Що дали батьки синам у дорогу?
  - А Нічого не дали, бо самим нічого було їсти;
  - Б *розумним — багато їжі зібрали, а дурню — чорний хліб та воду;*
  - В дали кожному сину по паляниці;
  - Г дали кожному по три карбованці.
3. Як дід, якого зустрів дурень, допоміг йому?
  - А Подарував дурневі летючий корабель;
  - Б познайомив його з царською дочкою;
  - В *навчив, що треба зробити, щоб отримати летючий корабель;*
  - Г порадив вертатися додому.
4. Як дурень отримав летючий корабель?
  - А *Увійшов у ліс, підійшов до дерева, цюкнув сокирою, упав ниць та й заснув;*
  - Б прийшов до лісу, знайшов чарівне дерево та збудував корабель;
  - В вкрав летючий корабель у подорожніх, яких зустрів у лісі;
  - Г відібрав корабель у своїх братів, які його збудували.
5. Що робив дурень протягом усієї подорожі до царського палацу?
  - А висипався, беріг сили для зустрічі з царем;
  - Б летів дуже швидко, без зупинок;
  - В *збирав подорожніх;*
  - Г думав, як пояснити царю, де він узяв летючий корабель.
6. Чим відрізнялись нові знайомі дурня від звичайних людей?
  - А Вони всі були ще дурнішими за дурня;
  - Б *бусі мали надзвичайні здібності;*
  - В вони були звичайними мандрівниками;
  - Г вони були наймудрішими людьми в царстві.
7. Як відреагував цар на появу дурня з летючим кораблем?
  - А Одразу віддав йому дочку;
  - Б вигнав, тому що дурень був обідранцем;
  - В відібрав у дурня корабель;
  - Г *почав випробовувати його.*
8. Чим могло обернутись для дурня невиконання завдань?
  - А *Йому відрубали б голову;*
  - Б його відправили додому пішки;
  - В його б зганьбили на все королівство;
  - Г його б ув'язнили.
9. Хто допоміг дурневі виконати всі царські забаганки?
  - А Його старші брати;
  - Б царська дочка;
  - В *нові друзі, яких він зустрів у подорожі;*
  - Г ніхто не допомагав.
10. Скільки всього завдань царя виконав дурень?
  - А *П'ять;*
  - Б сім;
  - В три;

Г шість.

11. Яким було останнє випробування для дурня?

А Вкрасти царівну;

Б вполювати лося;

В побудувати ще один корабель;

Г дістати військо.

12. Як змінився дурень наприкінці казки?

А Став найрозумнішим;

Б став гарним та ошатно вбраним;

В залишився дурним обірванцем;

Г дістав від нових друзів чарівні здібності.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Урок 15

Тема уроку. Аналіз фантастичного й реального, смішного і страшного, красивого і потворного в казках

Мета уроку: проаналізувати вивчені казки на предмет наявності в них елементів фантастичного, реального, смішного, страшного, красивого і потворного; визначити їхнє значення для творів; розвивати кругозір, вміння логічно висловлювати думки та аналізувати вивчений матеріал; виховувати інтерес до пізнання народної мудрості, шанування традицій.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Забезпечення емоційної готовності до уроку

2. Перевірка домашнього завдання

- ▼ Яке місце посідає у вашому житті взаємодопомога?
- ▼ Чи можете ви назвати себе справжнім другом? Обґрунтуйте свою думку.
- ▼ Які фантастичні елементи вивчених казок ви запам'ятали?

3. Актуалізація опорних знань

- ▼ Яких персонажів вивчених казок ви вважаєте смішними? Обґрунтуйте свою думку.
- ▼ Що потворного ви зустріли в цих казках?
- ▼ Які елементи реальності та краси ви побачили в казках?

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя

— Фантастичне і реальне, смішне і страшне, красиве та потворне зустрічається в казках дуже часто і саме парами, щоб чіткіше було зрозуміло, який герой належить до якої категорії. Розглянемо це на прикладах казок, які ми вже з вами встигли вивчити.

2. Аналіз фантастичного й реального, смішного і страшного, красивого і потворного в казках

Пригадайте, які з елементів належать до якого твору.

Фантастичні елементи: летючий корабель; мандрівники з надприродними здібностями; сивий дідуган, який перетворив воду на горілку, а чорний хліб на білу паляницю («Летючий корабель»); здатність перекидатися на тварин та речі; здатність оживляти попіл та перетворювати його на працюючого парубка; здатність тварин розмовляти («Ох»); чорти та їхні чарівні лиходійства («Про правду і кривду»). Реальні елементи: люди, тварини, їжа, природа (усі твори).

Смішне: подорож Марусі до пана («Мудра дівчина»); розмова щуки з окунем («Ох»); як дурень обманював царя за допомогою друзів («Летючий корабель»).

Страшне: гнів Охат («Ох»), вбивство чортами дядька («Про правду і кривду»).

Красиве: царівни («Про правду і кривду», «Ох», «Летючий корабель»); чуйність Марусі («Мудра дівчина»).

Потворне: байдужість пана («Мудра дівчина»); жадібність дядька («Про правду і кривду»); користолюбство Оха («Ох»), пихатість царя («Летючий корабель»),

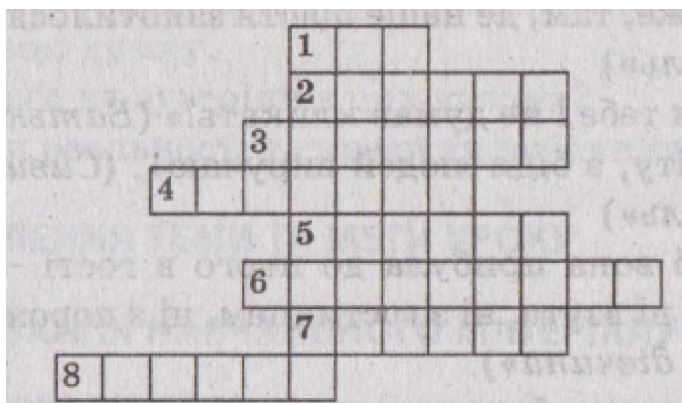
3. Тренінг «Згадати все»

Визначте героя та твір за цитатою:

- ▼ «Щотитаки, старий, думаєш зним, щовже він зростудійшов, атаканедотепа—нічогоробитьневміє?» (Мати, «Ох»)
- ▼ Ет, що тут цієї води! Мені й на один ковток не стане». (Обпивайло, «Летючий корабель»)
- ▼ «Е-е-е!.. Дититепернайшовправду? Нематеперправдинасвіті! Теперскрізьоднакривда». (Дядько, «Проправдуікривду»)
- ▼ «Піти б то, може, там, де наше щастя закотилося!» (Брати, «Летючий корабель»)
- ▼ «Та цур тобі, я тебе і не думав кликати!» (Батько, «Ох»)
- ▼ «Ходжу по світу, з біди людей виручаю». (Сивий дідуган, «Летючий корабель»)
- ▼ «Загадав, щоб вона прибула до нього в гості — ні пішки, ні верхи, ні боса, ні взута, ні з гостинцем, ні з порожніми руками». (Пан, «Мудра дівчина»)
- ▼ «Слухаю, чи вже позбирались до царя на обід люди». (Слухало, «Летючий корабель»)
- ▼ «Куди ти підеш? Там тебе й вовки з'їдять!» (Мати, «Летючий корабель»)
- ▼ «Погано, чоловіче, довговінтебе водитиме!» (Білий дід, «Ох»)

- ▼ «Невтік-такивідмоїхрук, вражийсин!» (Ох, «Ох»)
- ▼ «Треба його, вражого сина, зо світу звести, а то він мою дитину запакує!» (Цар, «Летючий корабель»)
- ▼ «Коли ти, кумонько, хочеш балакати — то я і так чую!» (Син у подобі окунця, «Ох»)
- ▼ «Коли б я відв'язав другу, то за одним ступнем увесь би світ переступив». (Скороход, «Летючий корабель»)
- ▼ «Е... я такого наробив, що там хоч що хай роблять,— не справлять» (Чорт, «Про правду і кривду»)
- ▼ «Там, за сто миль, сидить на сухій грушці!» (Стрілець, «Летючий корабель»)
- ▼ «Який я, таточку, гарний перстень найшла!» (Царівна, «Ох»)
- ▼ «А така, що яке б душне літо не було, а тільки розкидай цю солому, то зараз де не візьметься мороз і сніг». (Морозко, «Летючий корабель»)
- ▼ «Я забуваю все те, що ти мені робив. Бери собі оці два кораблі з усім добром» (Небіж, «Про правду і кривду»)
- ▼ «Якась,— каже,— мужва обідрана!» (Царський лакей, «Летючий корабель»)
- ▼ «Оддай, дочко, а то через нас буде нещастя чоловікові, оддай!» (Цар, «Ох»)
- ▼ «Де б вона в мене взялась? Тільки води пляшка!» (Дурень, «Летючий корабель»)
- ▼ «Хай той посіє цю кашу, виростить просо, скосить та натовче пшона, яким вона вигодує курчат, що виведуться з тих яєць». (Маруся, «Мудра дівчина»)
- ▼ «Що тут цього хліба? Мені й на один раз поснідати не стане». (Об'їдайло, «Летючий корабель»)

4. Кросворд за мотивами казки «Ох»

По горизонталі: 1. Улюблене місце відпочинку ледачого сина. (Піч) 2. Як батьки називали сина, який нічого не хотів робити? (Ледацю) 3. Яка дівчина стала дружиною парубка? (Царівна) 4. Одне з ремесел, якого навчався син. (Шевство) 5. Скільки грошей заробив батько, коли продав сина в подобі хорта? (Триста) 6. Що виторгував циган у батька? (Недоуздок) 7. Якзветься людина, яка працює на іншу людину? (Наймит) 8. На кого перекидалися в казці і парубок, і Ох? (Півень)

По вертикалі: 1. Предмет, на який перекидався син. (Перстень)

5. Рубрика «Лист казковому персонажу»

Учні, розподілені на команди, обирають за жеребом персонажів та тематику листів до них серед таких.

1. **Лист до Марусі:** «Я захоплюсь твоєю мудрістю, але на твоєму місці я би вчинила так...»
2. **Лист до дурня:** «Гарно мати добрих друзів, але якби ти виконував завдання сам, то...»
3. **Лист до Оха:** «Ти злий та користолюбивий, але якби ти відпустив парубка через рік, як і обіцяв, то...»
4. **Лист до дядька:** «Мені здається, що якби на місці небожа був ти та підслухав чортів, то...»

Обсяг твору — близько 10 речень.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Учитель. Як ви зрозуміли, усі ці елементи тісно пов'язані між собою, тому саме разом вони утворюють неповторний і чарівний світ казки.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготуватися до контрольної роботи

Урок 16

Тема уроку. Контрольна робота №1. Вступ. Світ фантазії, мудрості

Мета уроку: актуалізувати й узагальнити знання учнів із вивчених тем; виявити рівень знань, умінь та навичок з метою їх корекції; розвивати пам'ять, уміння складати зв'язні висловлювання, формулювати власні думки, зіставляти літературні явища, давати їм оцінку, узагальнювати; прищеплювати гуманні, моральні принципи, естетичний смак.

Обладнання: тестові завдання у двох варіантах.

Тип уроку. Урок оцінювання навчальних досягнень

Хід уроку

- I. **ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ**
- II. **МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ**
- III. **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

- 1. Інструктаж щодо виконання тестових завдань.
- 2. Виконання завдань контрольної роботи.

I V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Урок 17

Тема уроку. І.Франко. «Фарбований Лис». Головні і другорядні персонажі. Образ Лиса, риси його характеру

Мета уроку: ознайомити учнів із дитячими роками Івана Франка, його творами про дітей і для дітей, збіркою казок «Коли ще звірі говорили», поняттям «літературна казка», з головними та другорядними персонажами казки; розвивати вміння усно характеризувати головного героя, визначити риси його характеру; удосконалювати навички виразного вибіркового читання і розуміння змісту твору; сприяти осмисленню негативних рис: лицемірства, зазнайства, хвальковитості.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань

Обладнання: портрет І.Франка, книга «Коли ще звірі говорили»

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Забезпечення емоційної готовності до уроку

2. Перевірка домашнього завдання

3. Актуалізація опорних знань

І Навіщо люди складають казки? Чого казки повинні навчати дітей?

І Чи знайшлося б місце казковим героям у реальному світі? Обґрунтуйте свою думку.

«Мікрофон»: я люблю казки, тому що...

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя

— Пригадайте, хто є авторами народних казок. Чи відомі імена талановитих представників народу, котрі склали казки? Казки можуть створювати письменники. Такі казки називаються літературними, або авторськими. Спираючись на кращі зразки народної творчості, складають свої оригінальні казки письменники, черпають із цього безцінного джерела сюжети й мотиви.

Літературні казки обов'язково мають ознаки народної казки: усталену композицію (традиційні зачин, кінцівку, повтори), переважно щасливий кінець.

2. Розповідь про життя письменника

3. Іван Франко-казкар (збірка «Коли ще звірі говорили»)

4. Теорія літератури

Літературна казка — це авторський прозовий чи віршований твір, заснований на фольклорних джерелах або цілком оригінальний, що змальовує пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв. Літературна казка здебільшого орієнтована на дітей, у ній сюжет створюється навколо якогось дива, що є основою характеристики персонажів. Також вона включає в себе ознаки різноманітних жанрів та має свої особливості: має писемну форму; текст літературної казки постійний, незмінний; може бути як прозовою, так і віршованою і обов'язково має автора.

5. Вступне слово вчителя

— Як ви вже зрозуміли, дійовими особами казки «Фарбований Лис» є звірі. Але якщо ви були уважними, то не могли не помітити, що автор наділив їх такими рисами, як лицемірство, користолюбство, брехливість тощо, тобто рисами характеру справжніх людей. Саме тому можна стверджувати, що за допомогою героїв цієї казки автор висміює людські вади.

Казка Івана Франка «Фарбований Лис» навчає нас ніколи не обманювати, бо все таємне і приховане завжди з'ясовується; не бути надміру гордим, бо через це легко можна вскочити в халепу; ніколи не довіряти першому враженню, бо в переважній більшості випадків воно не є правильним; багато не вихвалитися і не обіцяти зробити те, чого не можеш.

6. Зміст казки. Головні і другорядні персонажі

7. Образ Лиса Микити, риси його характеру

8. Опрацювання казки «Фарбований Лис»

8.1. Тема: зображення пригод Лиса Микити, його нечесного способу життя та отримання гідної кари.

8.2. Ідея: засудження обману, хитрості, та властолюбства; висміювання боягузтва.

8.3. Виразне читання уривків з казки.

8.5. Аналіз казки «Фарбований Лис» у формі бесіди за питаннями:

▼ Чим казка привернула вашу увагу?

- ▼ Як і роздуми викликає втір?
- ▼ Які епізоди вам найбільше запам'яталися?
- ▼ Прощо і відчуйте відмінність між думками Лиса і тим, що він промовляє вголос?
- ▼ Проаналізуйте промову Лиса перед звірами. Що, на вашу думку, керувало вчинками персонажа?
- ▼ Як виставитеся до головного персонажа казки? Обґрунтуйте свою думку.
- ▼ Які негативні риси характеру засуджує Іван Франко в образі Лиса Микити?
- ▼ У чому актуальність цієї казки сьогодні?

ІV. УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ, ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тестове опитування

1. Як звали Лиса?
  - А Петро;
  - Б Славко;
  - В Микита;
  - Г Павло.
2. Чи вдавалося стрільцям впіймати Лиса?
  - А Так, час від часу;
  - Б ні, ніколи;
  - В лише одного разу;
  - Г коли він сам здався.
3. На кого радили перекинутися Лису товариші, щоб його не роздерли пси?
  - А В курку;
  - Б в бджолу;
  - В у вовка;
  - Г в блоху.
4. Хто зруйнував план Лиса щодо викрадення курки?
  - А Пси;
  - Б торговці;
  - В інший лис;
  - Г півень.
5. Якого кольору став Лис після того, як сховався в діжці?
  - А Фіолетового;
  - Б Зеленого;
  - В Синього;
  - Г Чорного.
6. Куди Лис дістався, щоб відпочити від пригод?
  - А Додому;
  - Б до рідних;
  - В до першої порожньої нори;
  - Г до товаришів.
7. Чому Лис не міг повернути свою звичайну зовнішність?
  - А Фарба міцно засохла;
  - Б йому подобалась нова зовнішність;
  - В він не хотів, щоб його впізнали;
  - Г хотів спочатку обдурити псів та викрасти курку.
8. Що зробила Мавпа Фрузя, щоб врятувати Вовка від переляку?
  - А Перев'язала голову стрічкою;
  - Б поласкотала йому п'яти;
  - В вистригла йому три жем'янки волосся з-між очей;
  - Г нагодувала заспокійливими травками.
9. Хто, за словами Лиса, «виліпив його з небесної глини»?
  - А Святий Миколай;
  - Б Святий Петро;
  - В Святий Андрій;
  - Г Святий Михайло.
10. Як поставились лісові мешканці до нового звіра?

А Впізнали його та прийняли в родину;

Бобрали його своїм царем;

В назавжди вигнали його з лісу;

Г постійно глузували з нього.

11. Що трапилось на концерті, присвяченому роковинам царювання Лиса?

А Знайшовся інший претендент на роль царя;

Б концерт минув ідеально;

В Лис заспівав і звірі його впізнали;

Г звірі бойкотували концерт, бо були проти свого царя.

12. Які наслідки для Лиса мало викриття його обману?

А Звірі простили його та залишили царювати надалі;

Б він злякався розплати й хутко втік;

В обурені звірі вигнали його з лісу;

Г звірі розірвали його на шматочки.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Урок 18

Тема уроку. І.Франко. «Фарбований Лис». Головні і другорядні персонажі. Образ Лиса, риси його характеру. Засудження нечесності, користоловства

Мета уроку: ознайомити учнів із головними та другорядними персонажами казки; розвивати вміння усно характеризувати головного героя, визначити риси його характеру; формувати уявлення про дійових осіб, мову персонажів і мову автора в художньому творі; розкрити особливості мови персонажів казки Івана Франка «Фарбований Лис»; сприяти осмисленню негативних рис—лицемірства, зазнайства, хвальковитості; удосконалювати навички виразного вибіркового читання і розуміння змісту твору; розвивати вміння аналізувати художній твір; виховувати культуру мовлення.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: портрет Івана Франка; ілюстрації до казки «Фарбований Лис»

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.Забезпечення емоційної готовності до уроку

2.Перевірка домашнього завдання

- ▼ Кого називають персонажами твору? На які види вони поділяються?
- ▼ Охарактеризуйте Лиса Микиту, використовуючи цитати з твору,
- ▼ Охарактеризуйте ваше ставлення до другорядних персонажів цієї казки.
- ▼ Чи підтримуєте ви дії Лиса? Обґрунтуйте свою думку.

II.ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III.ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя

— Людина повинна добре обміркувати, про що говоритиме, щоб її висловлювання були послідовними, зрозумілими, красивими. Це саме стосується і літературних героїв, їхньої мови. Про де йтиме мова на уроці — про мову персонажів та мову автора.

2. Пояснення вчителя із залученням учнів до вибіркового читання

Прочитайте уривки з казки, де йдеться про: а) місце, час подій; б) описи зовнішності Лиса Микити; в) про вчинки персонажа; г) змалювання місцевості, передмістя.

Усе це — мова автора, тобто письменницька розповідь про героїв, час, місце подій, найрізноманітніші описи. Отже, мова автора в художньому творі — це розповідь письменника про місце, час подій, вчинки персонажів, описи зовнішності героїв, змалювання природи, приміщень, місцевості та інше, тобто все, що розповідає або описує автор у творі.

Мова персонажів — це те, що говорять герої в художньому творі. Мова персонажів подається у формі діалогів, монологів, полілогів.

3. Теорія літератури

Інтонація — це ритміко-мелодійна сторона мовлення, що служить у реченні засобом вираження синтаксичних значень і емоційно- експресивного фарбування. Інтонація є обов'язковою ознакою усного мовлення. На письмі вона передається розділовими знаками.

4.Рубрика «Якби тварини вміли розмовляти»

Учням пропонується скласти монологи, діалоги або полілоги (на вибір) за участі таких персонажів казки — Лис Микита, пси, Мавпа Фрузя.

Тематика: «Пригоди на полюванні», «Зустріч із страшним звіром», «У гостях в Остромисла».

IV.УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ,

ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Як ви розумієте прислів'я: «Брехні слухають, а брехунів б'ють»?
2. Як ви розумієте прислів'я: «Брехня панує — правду гальмує»?

V.ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI.ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати В. Королів-Старого твір «Хуха-Моховинка»

Урок 19

Тема уроку. В.Королів-Старий. Короткі відомості про письменника і його фантастичні казки. «Хуха-Моховинка». Образи фантастичних істот

Мета уроку: ознайомити учнів із творчістю та життєвим шляхом В. Королева-Старого і його фантастичними казками; виховувати вміння уявляти прочитаний матеріал, фантазувати; розвивати уяву, логічне мислення, культуру зв'язного мовлення.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання: портрет автора, книжкова виставка його творів, дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. *Забезпечення емоційної готовності до уроку*

2. *Перевірка домашнього завдання*

- ▼ Які події казки «Фарбований Лис» вам запам'ятались найкраще? Чому?
- ▼ Які висновки ви зробили для себе, прочитавши цю казку?
- ▼ Чи могла така ситуація, як у випадку з обманом Лиса, трапитися в реальному житті? Обґрунтуйте свою думку.

3. *Актуалізація опорних знань*

- ▼ Що ви знаєте про письменника В. Королева-Старого? Які твори він писав?
- ▼ Яку казку, навашпогляд, можна вважати фантастичною? Щодо чого потрібно?

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Розповідь про життя письменника (матеріал для вчителя)*

Василь Королів-Старий (справжнє ім'я — Василь Костьович Королів) народився в с. Ладан Прилуцького повіту на Полтавщині 4 лютого 1879 р. Навчався в Полтавській духовній семінарії, продовжив освіту в Харківському ветеринарному інституті. Працював ветеринарним лікарем, видав популярний посібник з ветеринарії.

Згодом журналістика та видавнича справа стали основними в діяльності молодого літератора: він працював редактором у видавництві «Час», редагував журнал «Книгар». Після революційних подій в Україні на початку ХХ століття, 1919 р. Королів-Старий емігрував до Чехословаччини, де викладав в Українській сільськогосподарській академії і водночас займався літературною творчістю. За кордоном почав писати й художні твори. У 20-ті роки з-під його пера виходять художні твори: роман «Хмелик» (Прага, 1920), збірка казок «Нечиста сила» (Київ, 1923), п'єса-казка «Русалка-жаба» (Львів, 1923) та ін.

Найповніше розкрився талант письменника в збірці казок «Нечиста сила». Автор вирішив оживити спогади свого дитинства, переосмислити образи фольклорно-казкових представників «неіснуючого, невидимого світу», по-новому зобразити персонажів української міфології, зокрема «нечисту силу».

Майже чверть століття письменник перебував за межами України. Його долю розділила і дружина — українська письменниця Наталена Королева. Свій життєвий і творчий шлях Василь Королів-Старий завершив у містечку Мельник (Чехія) 11 грудня 1943.

2. *Короткі відомості про фантастичні казки В. Королева-Старого*

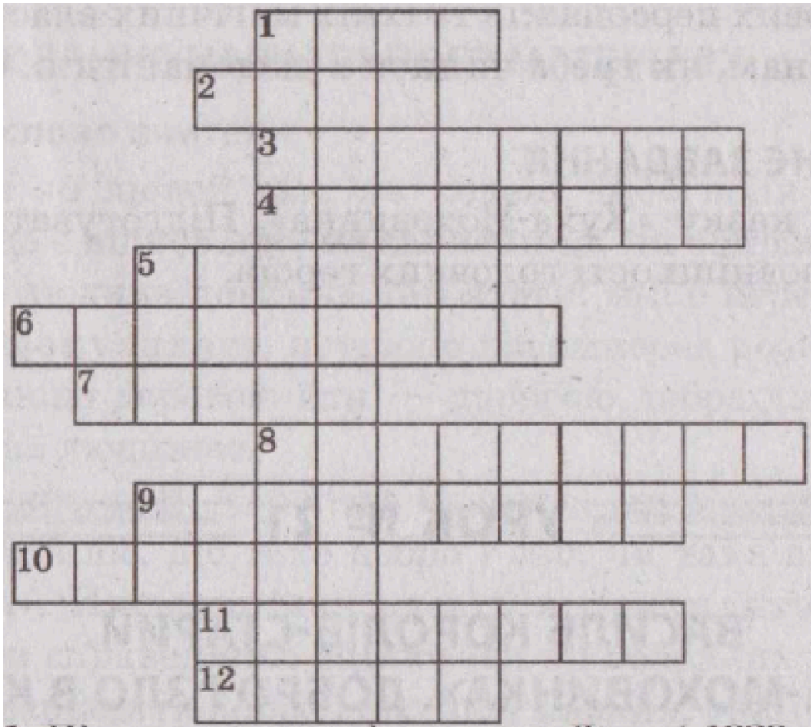
Фантастичні казки Василя Королева-Старого подібні до народних казок. Однак літературна казка має свої особливості, що відрізняють її від народної. Читач бачить те, що відбувається, очима автора, який ділиться з нами життєвими спостереженнями. Так, мудрий погляд Королева-Старого на життя вчить читачів справедливо оцінювати вчинки казкових героїв, розрізняти добро і зло як у казках, так і в житті. Ще одна особливість літературної казки — не традиційна для жанру казки мова зі сталими зворотами, а індивідуальна, авторська. У Королева-Старого вона витончена, шляхетна й трохи іронічна. Без сумніву, Королів-Старий — талановитий письменник. Його талант виявився передусім у вмінні пильними очима придивлятися до всього, що його оточувало. Він помічав те, чого не бачили інші. Змальовуючи створіння, які «невидимо живуть обіч з нами», Королів-Старий намагався розширити межі уявлення про довколишній світ природи й людини.

В оповіданні «Хмелик», що не видане ще й досі в Україні, розповідається про долю юнака з Полтавщини, якому довелося покинути рідну землю, блукати світами, зазнаючи поневірянь.

У казках «Потерчата» та «Хуха-Моховинка» головними героями ииступають міфічні істоти. Згідно з повір'ями наших предків, потерчата — душі дітей, які померли нехрещеними й стали болотяними вогниками, Домовик — охоронець домашнього вогнища та родинних святинь, а Хуха — міфічна

істота, пухка, як мох, інколи з'являлась перед очима людей, коли, добре натовмившись, вони казали: «Хух!». Усі названі герої наділені автором найкращими людськими рисами: Домовик і потерчата рятують п'яного дядька Оверка від загибелі, Хуха-Моховинка, забувши про заподіяне їй зло, рятує від смерті діда-дереворуба. Ці казки навчають добра та взаємодопомоги.

3. Кросворд «Життя та творчість В. Королева-Старого»

По горизонталі: 1. П'еса-казка, що з'явилась у Львові 1923 р., це — «Русалка-...» (*жаба*). 2. Міфічна істота, пухка, як мох, інколи з'являється перед очима людей, це ... (*Хуха*). 3. Ким письменник працював у видавництві «Час»? (*Редактор*) 4. Як звали його дружину? (*Наталена*) 5. Яка частина повного імені автора є псевдонімом? (*Старий*)

6. Яка подія змусила його емігрувати? (*Револуція*) 7. У якій країні автор доживав свій вік? (*Чехія*) 8. У якому закладі автор навчався в Полтаві? (*Семінарія*) 9. Душі дітей, які померли нехрещеними й стали болотяними вогниками, це ... (*потерчата*). 10. Назвіть його роман, який було опубліковано в Празі 1920 р. («*Хмелик*»)

11. Який рівень мав Український сільськогосподарський заклад, у якому письменник викладав :ш кордоном? (*Академія*) 12. Назва селища, де народився письменник. (*Ладан*)

По вертикалі: 1. Одна з основних сфер діяльності молодого літератора. (*Журналістика*)

4. Робота з підручником

ІV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Фантастичні казки приваблюють нас своєю незвичністю. За допомогою казкових персонажів та їхніх магічних властивостей вони демонструють нам, як треба чинити в різноманітних ситуаціях.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Знайти описи зовнішності героїв твору

Урок 20

Тема уроку. В.Королів-Старий. «Хуха-Моховинка». Добро і зло в казці. Аналіз зовнішності казкових героїв

Мета:

- **Навчальна:** ознайомитись з ідейно-художнім змістом казки «Хуха-Моховинка», визначити в ній елементи добра і зла, проаналізувати портрети персонажів.
- **Виховна:** виховувати любов до природи, бажання захищати слабших, вчиняти по совісті.
- **Розвивальна:** розвивати уяву, логічне мислення, культуру зв'язного мовлення, кругозір.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал, схема.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. *Забезпечення емоційної готовності до уроку*
2. *Перевірка домашнього завдання*

▼ Про що йдеться в казці «Хуха-Моховинка»?

▼ Які фантастичні істоти є персонажами казки?

3. *Актуалізація опорних знань*

▼ Що таке портрет героя? Навіщо він потрібен?

▼ Яких добрих та поганих фантастичних істот визнаєте?

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Вступне слово вчителя*

— «Стався до людей так, як хочеш, щоб вони ставились до тебе», — саме це є відповіддю на запитання, як обирати між добром і злом.

2. *Читання та опрацювання казки «Хуха-Моховинка»*

2.1. *Пояснення назви та додаткова інформація за змістом казки.*

Хухи — лісові добрі духи в слов'янській міфології, що за своїм зовнішнім виглядом схожі на маленьких пухнастих звірків.

2.2. Тема: зображення життя добрих фантастичних істот у тісному взаємозв'язку з жорстоким світом людей.

2.3. Ідея: уславлення доброти, чуйності, взаємодопомоги; обурення жорстокістю та несправедливістю.

2.4. *Виразне читання уривків казки, особлива увага — описам зовнішності персонажів.*

2.5. *Опрацювання казки «Хуха-Моховинка» у формі бесіди за питаннями:*

▼ Якою була Хуха у дитинстві? Наведіть цитати з тексту казки «Хуха-Моховинка».

▼ Чивпливала місцевість, у якій жили Хухи, наїхні назви? Підтвердьте свою думку цитатами з тексту.

▼ Як реагують Хухи на всілякі негаразди в житті? Про наявність яких якостей це свідчить?

▼ Яка халепа сталася з домівкою Моховинки? Чим все закінчилося для Хухи?

▼ З ким потоваришувала Хуха в пошуках нової домівки? Як істоти між ними склалися?

▼ Чому дід-лісоруб не любив Хух? Що він казав про них? Чи мав він рацію, на вашу думку?

▼ Що змусило її повернутись до лісу? Чи справедливо вона обійшлася?

▼ Як віддячила Моховинка діду-лісорубу? Чому вона це зробила? Обґрунтуйте вашу думку.

▼ Яких ще казкових істот зустріли в цьому творі? Знайдіть цитати з їхнім описом.

3. *Теорія літератури*

Портрет (фр. *portrait*, від старофранц. *portraire* — «зображувати риса до риси») — один із засобів художньої характеристики, коли письменник розкриває характер своїх героїв та показує своє ставлення до них зображенням їхньої зовнішності, одягу, жестів та поведінки.

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ, ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Тестове опитування*

1. Який характер мала Хуха?

А Злий, зухвалий;

Б непосидючий, ледачий;

Влагідний, слухняний;

Грубий, примхливий.

2. Як Хухи називають людей?

А «Вищі створіння»;

Б«люди»;

В «господарі»;

Г«істоти».

3. Чому немає Хух-болотянок?

А Бо Хухи не люблять вогкого;

Б бо їм не подобається ця назва;

В бо вони так далеко не селяться;

Г бо вони є лише лісові.

4. Коли Хухи змінюють місце проживання?
А Постійно, бо вони кочують з місця на місце;
Б коли вони облюбують інше місце;
В ніколи, бо вони з роду в рід живуть по одних і тих самих місцях;
Г коли щось зруйнує їхню домівку.
5. Хто доглядав за бором, у якому жила Моховинка?
А Лісник;
Б інші Хухи;
В лісоруб;
Г лісовик.
6. Що насправді побачила Моховинка, прокинувшись одного дня?
А Імлу;
Б густий туман;
В перший сніг;
Г рибну пелену.
7. Як мудрий і досвідчений Хо-Суковик порадив Моховинці рятувати свою домівку?
А Атакувати лісоруба зграєю Хух;
Б покликати на допомогу лісника;
В перенести домівку до іншого дерева;
Г звернутися за допомогою до лісових мешканців.
8. Де Моховинка знайшла собі нову домівку?
А Її запросили до себе рідні;
Б в іншому дереві в лісі;
В у домі лісника;
Г у хліві на, узліссі.
9. Чим годувалась Моховинка в новому домі?
А Недоїдками;
Б крихтами хліба;
В медом;
Г сіном.
10. Яке нещастя трапилося одного дня в хліві?
А Коза заплуталась у сітку;
Б господар забув нагодувати худобу;
В кози втекли до лісу;
Г хлів зруйнували.
11. З ким потоваришувала Моховинка?
А З дітьми господаря;
Б з дідом-лісорубом;
В з домашніми комахами;
Г з господарем та його дружиною.
12. Чому Моховинці довелося повернутись до лісу?
А Дід-лісоруб поранив її;
Б господар прогнав її;
В рідні дуже сумували за нею;
Г тому що скінчилась зима.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати твір В.Королів-Старого «Потерчата»

Урок 21

Тема уроку. Урок позакласного читання №2. В.Королів-Старий. «Потерчата»

Мета уроку: удосконалювати навички роботи з художньою книгою; розвивати вміння порівнювати, визначати головне; виховувати інтерес до творів художньої літератури.

Типа уроку: урок позакласного читання

Обладнання: твори В.Королів-Старого

ХІД УРОКУ

I. Організація класу

II. Актуалізація опорних знань

III. Повідомлення теми та мети уроку

IV. Робота над темою уроку

1. Вступне слово вчителя

2. Виступи учнів:

- короткий зміст твору;

- цікаві епізоди;

- характеристика персонажів

3. Вибіркове читання

V. Підсумок уроку

Метод «Незакінчене речення»

VI. Домашнє завдання

Прочитати казку В.Симоненка «Цар Плаксій та Лоскотон»

Урок 22

Тема уроку. Василь Симоненко. Цікава сторінка з життя митця. «Цар Плаксі́й та Лоскотон». Різні життєві позиції царя Плаксія і Лоскотона

Мета:

- **Навчальна:** ознайомити учнів із біографічною довідкою В. Симоненка, опрацювати казку «Цар Плаксі́й та Лоскотон», визначити різницю життєвих позицій царя Плаксія і Лоскотона; вивчити поняття «віршована мова», «рима», «строфа».
- **Виховна:** формувати оптимістичний погляд на життя.
- **Розвивальна:** розвивати увагу, логічне мислення, культуру зв'язного мовлення.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання, наочність: портрет автора, книжкова виставка його творів, дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. *Забезпечення емоційної готовності до уроку*

2. *Перевірка домашнього завдання*

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Цікава сторінка з життя митця (матеріал для вчителя)*

2. *Різні життєві позиції царя Плаксія і Лоскотона*

Головні герої казки — Лоскотон і цар Плаксі́й — мають абсолютно протилежні погляди на життя. Як Добро і Зло, вони постійно сперечаються між собою за владу над людьми. Плаксі́й хоче, щоб люди страждали та повсякчас плакали, а Лоскотон навпаки — намагається звеселити усіх, подарувати гарний настрій та щастя. Показовий фінал казки, де «Цар Плаксі́й помер від сміху», а Лоскотон «живе й понині!» — демонструє нам авторське бачення перемоги Добра над Злом.

3. *Опрацювання казки «Цар Плаксі́й та Лоскотон»*

Опрацювання казки «Цар Плаксі́й та Лоскотон» у формі бесіди за питаннями:

- ▼ Опишіть усіх персонажів казки за допомогою цитат. Хто з них втілює добро, а хто — зло?
- ▼ Чому для царя було так важливо, щоб діти плакали невпинно? Підтвердьте свою думку цитатою з тексту.
- ▼ У чому проявлялась жорстокість Плаксія? Наведіть цитату з твору.
- ▼ Як людина ставилася до Лоскотона? З чим це було пов'язано?
- ▼ Хто підтримував Плаксія? Чи був у нього шанс на перемогу? Обґрунтуйте свою думку.
- ▼ Як Лоскотон потрапив за ґрати? Хто допоміг йому врятуватись?
- ▼ Чим завершується казка? Чого вона навчає, на вашу думку?

4. *Теорія літератури*

Віршована мова — ритмічно організоване мовлення, здійснене на основі конкретної системи взаємодії слів з інтонацією, відмінне від прози. Найчастіше використовується в ліриці для надання образності та емоційної забарвленості.

Рима (грец. *rhythmos* — «мірність», «сумірність», «узгодженість») — суголосся закінчень у суміжних та близько розташованих словах, які можуть перебувати в середині або наприкінці віршового рядка..

Строфа (грец. *strophe* — «поворот», «зміна», «коло») — фонічно викінчена віршова сполука, яка повторюється в поетичному творі, об'єднана здебільшого спільним римуванням, представлена інтонаційною цілісністю, відмежована від аналогічних сполук помітною паузою та іншими чинниками (закінчення римованого ряду, відносна змістовна завершеність тощо). Наймінімальнішою строфою вважається двовірш (дистих), максимальною — вісімнадцятивірш, розрізняють також тривірші (терцети, терцини), чотиривірші (катрени), п'ятивірші, шестивірші (секстини), восьмивірші (октави), дев'ятивірші (нони), десятивірші (децими) та інші.

5. *Гра «Тасмичий герой»*

Вгадайте персонажа казки за описом: .

1. Має багато дітей, полюбає все контролювати, бореться проти непокори, не любить виражати позитивні емоції. (*Плаксі́й*)
2. Виконує всі забаганки господаря з метою покращити сімейний стан, поріднившись з особою королівської крові. (*Капітан Макака*)
3. Баламутить народ проти чинної влади, пропонуючи свої погляди на життя як альтернативу. (*Лоскотон*)

4. Особа королівської крові, яка має заможного батька та проводить вільний час в очікуванні на нареченого і проливаючи сльози за ним. (*Нудота*)
5. Мешканці чарівної країни, які несуть військову службу та виконують усі накази влади. (*Гвардійці Забіяки-сльозівці*)

6. Рубрика «*Дасмо поради*»

Поміркуйте та дайте поради таким персонажам казки:

- Плаксію* — як краще керувати країною;
Лоскотону — як спробувати домовитись з владою;
Капітану Макаці — як не виконувати накази бездумно;
Плаксунам — як вплинути на батька.

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ, ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тестове опитування

1. Як називалася країна, де царював Плаксієй?
А Сльозоград;
Б Плаксивий край;
В Сльозолій;
Г Плакса.
2. З чим порівнюється голова царя Плаксієя?
А З бочкою;
Б З кавуном;
В З м'ячем;
Г З глечиком.
3. Що було заборонено в цій казковій країні?
А Розмовляти;
Б Кричати;
В Плакати;
Г Сміятися.
4. Чому всі сміялися після візитів Лоскотона?
А Він розповідав смішні історії;
Б Він усіх лоскотав;
В Він пародіював Плаксієя;
Г Він показував фокуси.
5. Хто впіймав Лоскотона?
А Капітан Макака;
Б Гвардійці-сльозівці;
В Син Плаксун;
Г Цар Плаксієй.
6. Яку саме дочку цар Плаксієй віддав тому, хто упіймав Лоскотона?
А Вай-Вай;
Б Плакоту;
В Нудоту;
Г Сльозолійку.
7. Хто врятував Лоскотона?
А Батраки й робітники;
Б діти, що хотіли сміятися;
В таємно закохана в нього дочка Плаксієя;
Г Син Плаксієя.
8. Що трапилось з царем Плаксієм після звільнення Лоскотона?
А Лопнув від задрощів;
Б Помер від сміху;
В втопився в своїх сльозах;
Г втік до іншої країни.
9. Куди поділися діти Плаксієя після смерті батька?
А Залишилися царювати по черзі;
Б почали жити радісно разом з Лоскотоном;
В померли від сміху;

Гвтекли до чужих країн.

10. Як потрапити в цю чарівну країну?

А *Блукати лісом до цілковитої втоми;*

Б уявити її уві сні;

В закликати перед сном Лоскотона;

Г сховатися в шафі та знайти таємні дверцята.

11. Наймінімальніша строфа — це:

Анона;

Бдецима;

Вдистих;

Гкатрен.

12. Рима з наголосом на передостанньому складі, це:

А чоловіча рима;

Б жіноча рима;

В перехресна рима;

Г суміжна рима.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Характеризувати дійових осіб твору «Цар Плаксій та Лоскотон»

Урок 23

Тема уроку. Василь Симоненко. «Цар Плаксій та Лоскотон». Характеристика дійових осіб твору

Мета: охарактеризувати дійових осіб твору, визначити значення назви казкової країни, імен героїв; виховувати інтерес до літературного спадку українського народу; розвивати творчу уяву, логічне мислення, культуру мовлення.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання, наочність: портрет автора, книжкова виставка його творів, дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Забезпечення емоційної готовності до уроку

2. Перевірка домашнього завдання

- ▼ Яка різниця між прозовою та віршованою мовою? Наведіть приклади віршованої мови.
- ▼ Що таке строфа? Назвіть її види.
- ▼ Яка рима називається чоловічою? Які ще різновиди рим ви знаєте?
- ▼ Чи є зв'язок, на вашу думку, між іменами героїв казки та їхньою діяльністю? Обґрунтуйте свою відповідь.

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя

— Декілька уроків поспіль ми мандруємо стежками літературних казок. Минулого разу ми знайомились зі змістом казки В. Симоненка «Цар Плаксій та Лоскотон», а сьогодні спробуємо глибше зануритись у казковий світ чарівної країни, охарактеризувати її дійових осіб, проаналізувати їхню діяльність та вирішити для себе, кого з них ми б підтримали.

2. Характеристика дійових осіб твору

Дійовими особами казки є: цар Плаксій і дядько Лоскотон (головні персонажі); царські дочки — Нудота, Вай-Вай, Плакота та сини — Плаксуни, Капітан Макака, гвардійці Забіяки-сльозівці, діти, звичайний люд (другорядні персонажі).

2.1. Характеристика головних персонажів: Цар Плаксій.

2.1.1. Авторське бачення персонажа (цитатна характеристика):

2.1.2. Аналіз образу у вигляді бесіди за питаннями:

- ▼ Які вади характеру має Плаксій? Чи має він які-небудь чесноти?
- ▼ Що ви можете сказати щодо зовнішності царя? Чи таким, як якого описує автор, ви його уявляєте?
- ▼ Які стосунки з рідними та підлеглими були у Плаксія? Як ставились до нього звичайні люди?
- ▼ Чому Плаксій боявся Лоскотона?
- ▼ Що відчуває автор, на ваш погляд, до цього героя? Чи підтримує його? Обґрунтуйте свою думку.
- ▼ Чим ви можете пояснити поразку Плаксія на прикінці казки?

2.2. Характеристика головних персонажів: дядько Лоскотон.

2.2.1. Авторське бачення персонажа (цитатна характеристика):

2.2.2. Аналіз образу у вигляді бесіди за питаннями:

- ▼ Чому Лоскотон був проти сліз?
- ▼ Яким ви уявляєте Лоскотона? Чи збігається цей образ з оригіналом?
- ▼ З якими іншими чарівними персонажами казок ви можете порівняти Лоскотона?
- ▼ Що, на вашу думку, вплинуло на баження людей звільнити Лоскотона з в'язниці та підтримати його боротьбу проти царя?
- ▼ Чи справедливо вчинив Лоскотон із Плаксієм? Обґрунтуйте свою думку.

2.3. Характеристика другорядних персонажів.

Усіх другорядних персонажів можна умовно поділити на тих хто підтримував Плаксія (дочки: Нудота, Вай-Вай, Плакота, сини — Плаксуни, гвардійці Забіяки-сльозівці, Капітан Макака) та Лоскотона (звичайні люди, діти).

Послідовників Плаксія автор зображує негативно, тому що вони знаходяться під впливом царя, виконують усі його накази, не мають власної думки та стають співучасниками його лиходійств.

Прихильники Лоскотона — це звичайні люди, які втомилась плакати та хочуть для себе кращої долі. Лоскотона вони вважають своїм героєм, тому переховують його від влади та визволяють з тюрми задля того, щоб він потім звільнив їх від тирана-Плаксія.

3. Вікторина «Оголошення з казки»

Вгадайте героя за змістом оголошення:

1. «Пропоную щоденну сльозотерапію. Тим, хто полюбляє сміятися, турбувати не раджу». (*Цар Плаксій*)
2. «Знайду кого завгодно і де завгодно за відповідну винагороду». (*Капітан Макака*)
3. «Не можу створити сім'ю, бо за сльозами не вдається розгледіти нареченого». (*Будь-яка дочка Плаксія*)
4. «Збираємось о першій біля тюрми. Будемо псувати свято». (*Звичайні люди*)
5. «Безкоштовні позитивні емоції в обмін на місце, де можна переночувати». (*Лоскотон*)

5. Рубрика «А що, якби»

Пофантазуйте, що відбулося б у таких ситуаціях:

- ▼ Якби Плаксій та Лоскотон примирилися;
- ▼ Якби Макака одружився з Нудотою;
- ▼ Якби люди не встигли врятувати Лоскотона.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Учитель. Характеристика головних героїв дає нам можливість зрозуміти авторське ставлення до них, а пояснення назв та імен — глибше зрозуміти зміст прочитаного. Образи казки детально коментуються автором, висвітлюються на сторінках твору.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати казки письменників Старокостянтинівщини

Урок 24

Тема уроку. Урок літератури рідного краю №2. Казки письменників-земляків

Мета уроку: ознайомити учнів з творчістю письменників Старокостянтинівщини; розвивати вміння робити висновки, узагальнювати; виховувати інтерес до книги.

Обладнання. Виставка книг письменників Старокостянтинівщини

Тип уроку. Урок літератури рідного краю

Хід уроку

I. Організація класу

II. Актуалізація опорних знань учнів

Перевірка домашнього завдання

III. Оголошення теми та мети уроку

IV. Робота над темою уроку

1. Виступи учнів
2. Вибіркове читання
3. Бесіда за запитаннями
4. Робота із зошитом
5. Дискусія «Чого навчають нас казки?»

V. Підсумок уроку

VI. Домашнє завдання

Ознайомитись з біографією Г. Малик та її літературною творчістю. Читати казку «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії».

Урок 25

Тема уроку. Галина Малик. Короткі відомості про письменницю та її казки

Мета уроку: ознайомити учнів із цікавими сторінками біографії автора; проаналізувати її творчість та визначити жанри; розвивати творчу уяву, логічне мислення, вміння аналізувати почуте; прищеплювати інтерес до творчості дитячих письменників.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання, наочність: портрет автора, книжкова виставка його творів, дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. *Забезпечення емоційної готовності до уроку*

2. *Перевірка домашнього завдання*

▼ Чи насправді сміх подовжує життя?

3. *Актуалізація опорних знань*

▼ Чи любите ви пригоди? Які пригодницькі казки ви знаєте?

▼ Що цікавого ви дізналися про Галину Малик?

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Розповідь про життя письменника (матеріал для вчителя)*

Народилася Галина Миколаївна Малик 12 серпня 1951 року у м. Бердянську Запорізької області. 1964 року сім'я переїхала в селище Середне на Закарпатті. Дитинство і юність майбутньої письменниці були радісними і спокійними. Вона добре вчилася в школі, мала веселий характер, почуття гумору і... не збиралась бути письменницею.

Читати почала з п'яти років та читала дуже багато. Перше знайомство з книжкою сталося в день її народження, коли мама подарувала їй збірку «Українські народні казки», яка стала для неї «і букварем, і розвагою, і цілим новим світом». Віршик «Падав сніг» Платона Воронька був у дитинстві її найулюбленішим.

Писати майбутня письменниця почала ще зі шкільного віку. Потім припинила, та коли сама стала мамою, почала створювати віршики для своєї доньки через потребу пояснити їй якісь прості та важливі істини. Тому її вірші для дітей легкі, з простими, інколи зовсім неочікуваними сюжетами.

Згодом Галина Малик почала писати казкові повісті для дітей. З персонажами повістей постійно трапляються якісь пригоди, відбуваються небезпечні та радісні події: то реальні діти потрапляють у казкову країну, то герої казкових країн потрапляють у наше реальне життя.

2. *Коротка характеристика казок Галини Малик*

«Пантлик і Фузя» — казка про двох клоунів, які роблять усе навпаки. Це незвичайна казка, її можна розмалювати, домальовувати різні лінії, що становлять елементи письма, або просто малювати разом з чоловічками і водночас запам'ятовувати, чого не можна робити. Ці книжки вчать логічно мислити, замислюватися, наприклад, що означає Пантлик? А «Пантлик» на закарпатському діалекті означає «стрічка».

«Чорний Маг і зачароване місто» — це книжка-комікс — смішна, пригодницька та яскраво ілюстрована. До вподоби стануть пригоди двох друзів Бібл-Бабла та Гравика, з якими трапляються надзвичайні історії. Вони намагаються врятувати ігри від Чорного Мага і в кінці їм це вдається. Комікси цікаво читати, тому що можна бачити, які події відбуваються.

«Вуйко Йой і Лишиня» — це дитяче фентезі. Письменниця населяє світ повісті казковими персонажами, і цей казковий світ бере свої витoki в народних казках і віруваннях (як, наприклад, вуйко Йой — добрий дух хати, своєрідний домовичок, чи Лишиня — відомий всім з байки легковажний цвіркун). Вуйко Йой із його дбайливим ставленням до рідної хатки та навколишніх лісових жителів нагадає Маленького принца, який з таким самим захопленням і любов'ю турбувався про свою малесеньку планету, викопував баобаби, щоби вони не знищили її, та раз-по-раз милувався заходом сонця, варто було лише пересунути трохи стільчик. Так само і Лишиня захоплюється зоряним небом, чудовим ранком, барвистим різнотрав'ям та рятує пуголовків, переносючи їх з калюжки, яка висихає, в озерце, аби вони змогли таки стати жабками. Однак наш головний герой зважується покинути улюблений ліс, коли виявляється, що його стародавню хатку (увесь його мікросесвіт!), у якій вже давно не мешкають люди, тільки сам вуйко Йой, Лишиня та Мишеня, Яке Не Хотіло Вирости Великим, мають перевезти в загадковий сканзен.

3. *Робота з підручником «Біографія і творчість Галини Малик»*

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ, ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Робота в групах*

1. Як ви розумієте цитату: «Талант — крапля здібностей і море праці»?
  2. Як ви розумієте цитату: «Часто великі таланти залишаються прихованими»?
  3. Як ви розумієте цитату: «Знання робить життя красним»?
  4. Як ви розумієте цитату: «Наука в ліс не веде, а з лісу виводить»?
2. **Творча робота**

Напишіть міні-твір на тему «Героєм якої казки Г. Малик я хотів би бути?» (5-7 речень).

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Учитель. Казки Г. Малик дають нам змогу зазирнути в чарівний світ, у якому незвичайні герої вирішують проблемні питання, які турбують кожного з нас, навчаючи, як треба ставитись один до одного, до навколишнього світу та використовувати свій потенціал.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Читати твір «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», вміти аналізувати його проблемні питання.

Урок 26

Тема уроку. Галина Малик. «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Морально-етичні проблеми в казці

Мета: опрацювати ідейно-художній зміст програмного твору, визначити його тему, ідею та морально-етичні проблеми; виховувати співчуття, бажання допомагати іншим; розвивати творчу уяву, логічне мислення, культуру мовлення.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Забезпечення емоційної готовності до уроку

2. Перевірка домашнього завдання

▼ Які факти біографії Г. Малик ви пам'ятаєте?

▼ Назвіть казки Г. Малик та їхніх персонажів.

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вступне слово вчителя

— Минулого уроку ми почали знайомитись із творчістю Галини Малик. Сьогодні наша увага буде прикута до її казки «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Ця казка дуже цікава і повчальна. У ній розповідається про дівчинку Алю, яка завжди недороблювала свої справи і потрапила до країни Недоладії. Це країна, у якій ніколи нічого не дороблюється. Мешканці цієї країни називаються недоладянами. І тільки один герой доводить справи до кінця. Це — Кат. Він відрубав голови героям, яких приводить злий, недобрий Перший Недорадник. У кінці цієї повісті-казки Аля повертається додому, але в неї є список, до кого б вона мала завітати, попередити інших, щоб вони не потрапили до країни Недоладії. І питає авторка в читачів: «А до тебе вона ще не приходила?». Цікаво, а у вас є справи, які ви маєте доробити?

2. Морально-етичні проблеми в казці

У казці «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» порушено дуже цікаве питання: «Чи треба доводити справи до кінця?» Дівчинка Аля, яка все полишала на половині, потрапила за це в чарівну країну Недоладію, де зрозуміла, що незакінчені справи можуть призвести до великих неприємностей. Тому, повернувшись додому, вона не тільки доробила усі свої справи, а ще почала попереджати інших, щоб закінчували почате. Отже, авторка за допомогою Алі доносить до читачів головну думку казки про те, що кожна розпочата справа має бути завершена.

3. Опрацювання казки «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії»

3.1. Тема: зображення країни незавершених справ та пригод Алі в цій країні.

3.2. Ідея: засудження лінощів, жорстокості і неробства, спонукання до праці та завершення усіх розпочатих справ.

3.3. Виразне читання уривків казки.

3.4. Опрацювання казки «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» у формі бесіди за питаннями:

▼ Чому і як Аля потрапила до Недоладії? Чи було це справедливо, на вашу думку?

▼ З ким потоваришувала Аля в дивній країні? Знайдіть у тексті опис її друга.

▼ Що сталося з країною після того, як Аля повернулася додому? Як вона врятувала недоладян від Першого Недорадника?

4. Тренінг «найкмітливіший»

Пригадайте, які справи треба було завершити в казці, щоб:

звільнити країну від Першого Недорадника ... (домалювати йому голову);

зробити приємне бабусі... (довишивати рушника);

допомогти недоладянам... (домалювати те, чого не вистачало);

повернутись додому... (полагодити годинник);

зробити з Недоладька звичайного хлопця... (домалювати йому вухо, виправити обличчя);

бути гарним перед поверненням додому... (доплести косу).

5. Вікторина «Таємнича валіза»

Кому з персонажів казки належить валіза за переліком речей, які там знаходяться:

вуглинка, голка з моточком червоних ниток, стрічка для волосся. (Аля)

червоні шнурки, книга із інструкцією, зелений черевик. (Недочеревик)

сокира, лицарські обладунки, шолом. (Перший Недорадник)

□спис, шматок залізних ґрат, жменька волосся з бороди. (*Гвардієць Недоборода*)

ІV.УЗАГАЛЬНЕННЯ УРОКУ, ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тестове опитування

- 1.Що відрізняло Алю від інших дітей?
*А*Вона нічого не могла доробити до кінця;
Б вона була дуже розумна;
В вона була зовсім непосидюча;
Г вона була звичайною дівчинкою.
2. Як вона вишила подарункового рушничка для бабусі?
А Повністю, з гарним квітковим візерунком;
Б вишила лише половину рушника;
*В*поставила лише один хрестик;
Г вишила кілька квіточок.
- 3.Кого побачила Аля у своїй кімнаті?
А Домовика у старій одежі;
Б маленького чоловіка в величезних черевиках;
В невідому істоту в чудернацькому костюмі;
Г кролика в маленькому капелюсі.
- 4.Хто першим зустрівся дівчинці в дивній країні?
А Песики з рюкзаками;
Б котики в чоботях;
В кролики в окулярах;
*Г*рибки під парасольками.
- 5.Як називалась країна, до якої потрапила Аля?
*А*Недоладія;
*Б*Недоділанія;
*В*Недоробія;
*Г*Недопрація.
6. Хто був правителем диво-країни?
А Недороб Десятий;
*Б*Недоділь Десятий;
*В*Недороль Десятий;
*Г*Недоноль Десятий.
7. Чому перший Недорадник носив лицарський шолом?
А Йому це подобалось;
Б він був лицарем;
В у нього не було іншого капелюха;
*Г*у нього не було голови.
- 8.Що знайшла Аля в домі Недочеревика?
А Двері, які вели до її кімнати;
*Б*інструкцію з повернення додому;
В свої втрачені речі;
Г голову Першого Недорадника.
- 9.Чому не працював годинник на головній площі Недограду?
*А*Не вистачало хвилинної стрілки;
Б не вистачало годинної стрілки;
В був зламаний годинниковий механізм;
Г циферблат було пошкоджено.
10. Як Аля допомогла недоладянам?
*А*Доробила все, що було недороблено;
Б перемогла Першого Недорадника;
В прогнала з країни Недочеревика;
Г допомогла Недоладьку завоювати трон.
- 11.Що насамперед зробила Аля, повернувшись додому?
А Попросила вибачення в бабусі;
Б розповіла про свої пригоди друзя;

В написала листа недоладянам;

Г домалювала голову Першому Недораднику.

12. Що трапилося з Першим Недорадником?

А Втік на пошуки свого шолома;

Б помер від горя;

Взник;

Г став новим правителем Недоладії.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Учитель. Казка «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» вчить нас, що завжди треба доробляти розпочаті справи, а не полишати їх незавершеними. Треба боротися з власними лінощами та пам'ятати, що найкраща справа та, яка має результат.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Читати твір «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», звертаючи увагу на характеристику дійових осіб.

Тема уроку. Галина Малик. «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Характеристика дійових осіб. Символіка країни та її мешканців

Мета уроку: продовжувати працювати над програмним твором, охарактеризувати головних персонажів та символіку; розвивати творчу уяву, логічне мислення, культуру мовлення; навчати дружби, приязного ставлення одне до одного.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання, наочність: дидактичний матеріал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. *Забезпечення емоційної готовності до уроку*

2. *Перевірка домашнього завдання*

3. *Актуалізація опорних знань*

II. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

III. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Вступне слово вчителя. Символіка країни та її мешканців*

Події казки «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» відбуваються в зачарованій країні Недоладії, де живуть усі недороблені справи. Столицею є місто Недоград.

Недоладія — це символічне місце, куди потрапляють ті, хто недоробив 100 і більше справ. Та навіть коли Недорадник зник, а Недоладяни залишилися доробляти усі речі в країні, вона все одно була, бо щодня, завдяки Недочеревику в ній з'являють нові недороблені речі. Єдиний вихід — це доробляти усі свої справи вчасно і не залишити шансів Недочеревику. Ви згодні з цим?

2. *Характеристика дійових осіб твору*

Дійовими особами казки є: Аля, Недоладько, Перший Недорадник (головні персонажі); бабуся, Недороль Десятий, Недочеревик, Недоладяни, годинникар Недождень, гвардієць Недоборода (другорядні персонажі).

2.1. *Характеристика головних персонажів: Аля.*

2.1.1. *Авторське бачення персонажа (цитатна характеристика): вибіркоче читання*

2.1.2. *Аналіз образу Алі у вигляді бесіди за питаннями:*

- ▼ Чи подобається вам поведінка Алі на початку казки? Обґрунтуйте свою думку.
- ▼ Защо була покарана Аля Недочеревиком?
- ▼ Як перебування в казковій країні впливає на дівчину?
- ▼ Пригадайте, з ким із мешканців країни дівчина товаришувала, а з ким — конфліктувала? Обґрунтуйте свою думку.
- ▼ Які переvertлення бачимов Алі наприкінці казки?
- ▼ Чи пішла подорож до Недоладії їй на користь? Обґрунтуйте свою думку.

2.2. *Характеристика головних персонажів: Недоладько.*

2.2.1. *Авторське бачення персонажа (цитатна характеристика): вибіркоче читання*

2.2.2. *Аналіз образу Недоладька у вигляді бесіди за питаннями:*

- ▼ Чи можна стверджувати, що в образі Недоладька письменниця зображує пересічного недоладянина, яких сотні? Обґрунтуйте свою думку.
- ▼ На початку знайомства з Алею Недоладько, як вона, хотів повернутись додому. Чому, на вашу думку, він змінив своє рішення наприкінці казки?
- ▼ Доведіть, використовуючи цитати опису Недоладька, що він — позитивний герой.

2.3. *Характеристика головних персонажів: Недорадник.*

2.3.1. *Авторське бачення персонажа (цитатна характеристика): вибіркоче читання*

2.4. *Характеристика другорядних персонажів: Недороль Десятий, Недочеревик, годинникар Недождень, гвардієць Недоборода Недоладяни,*

Недороль Десятий — правитель Недоладії. Він не поганий, але занадто м'який, як для короля, тому й не має потрібного авторитету. Саме тому Перший Недорадник робить що хоче, а Недороль йому не забороняє (навіть убивати людей!), бо дуже боїться, що той відбере в нього корону. Але він допомагає Алі, тому що розуміє, що вона — його єдиний шанс позбавитись суперника.

Недочеревик — персонаж нейтральний, тому що він не підтримує ні Алю, ні Недорадника. Він лише робить свою справу — стежить за тими, хто чогось не доробляє і притягує їх та їхні «вироби» в Недоладію. Усі герої потрапляють у цю країну завдяки йому.

Інші персонажі, на кшталт годинникаря Недожденя, гвардійця Недоборода та інших Недоладян, допомагають Алі на шляху до пошуків дороги додому.

2.4.1. *Аналіз образів другорядних персонажів у вигляді бесіди за питаннями:*

- ▼ Як ви ставитеся до Недороля? Чи зміниться, на вашу думку, щось у його правлінні зі зникненням Недорадника?
- ▼ Чи симпатизуєте ви Недочеревіку? Поміркуйте, у який спосіб він міг потрапити в Недоладію?
- ▼ ЩовамвідомопрогодинникаряНедождень? Якайогорольуказці?
- ▼ За яких обставин гвардієць Недоборода познайомився з Алею? Скільки разів він їй допомагав?
- ▼ Що ви можете сказати про недоладян? Як ви ставитеся до їх рішення залишитись у Недоладії після доробки?

3. Вікторина «Вгадай мене»

Вгадайте, хто це може бути:

1. Персонаж, який через своє недбальство потрапив до чарівної країни та врятував усіх її мешканців. (Аля)
2. Персонаж, який безупину постачає нових мешканців у чарівну країну. (Недочеревик)
3. Персонаж, який став провідником головної героїні. (Недоладько)
4. Персонаж, який мав владу, але побоювався своїх радників. (Недороль Десятый)
5. Персонаж, у якого не вистачало важливої частини тіла — голови. (Перший Недорадник)
6. Персонаж, який охороняв прилад, завдяки якому головна героїня змогла повернутись додому. (Годинникар Недождень)
7. Персонаж, у якого головна героїня знайшла потрібну деталь для приладу, який повернув її додому. (Гвардієць Недоборода)

V.ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI.ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Читати твір «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», звертаючи увагу на композиційну побудову твору.